

אֵלֵינוּ יְדָרְכֵם שְׁאֵלָה אֶחָד פְּרוֹתֵיכֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהַבָּיָה מִצֵּד לֵד לְשׁוֹלָם הַבָּא
וְתִלְמוּד תּוֹרָה בְּנֶגֶד פֶּלֶם

לזכר ולעילוי נשמות רבי יהושע השי"ל ריוזמן ז"ל, נלב"ע י' בשבת תשס"ט, תנצ.ב.ה.

בענין
דמי שדכנות

השיעור מוקדש על ידי
לומדי ומתפללי בית הכנסת 'נוסח ספרד'
- שיכון ג', בני ברק -
לזכות ולהצלחת מגידי השיעורים והלומדים
בתכנית הלימוד בעיון 'עולמות'

דמי שדכנות

- א. הלכה פסוקה היא, שה"סרסור" [מתווך] מקבל שכר בעד פעולתו, ודנו הפוסקים האם שוו דיני ה"שדכן" לדיני ה"סרסור".
- ב. עוד יש לדון, האם יש הבדל בין שדכן אשר נשלח להציע שידוך על ידי אחד מהצדדים, לבין שדכן שהציע שידוך מעצמו [גדר תשלומי דמי שדכנות - מדין תשלומי שכר "פועל", "קבלן" או מדין "יורד לשדה חברו ונטעה שלא ברשות"].
- ג. חובת תשלום דמי השדכנות - על החתן והכלה או על ההורים, והנפק"מ בזה.
- ד. חיוב תשלום דמי השדכנות - מזמן ה"תנאים" או רק לאחר הנישואין • האם עוברים המחותנים בלאו ד"לא תלין" ו"ביומו תתן שכרו", בעיכוב תשלום דמי השדכנות • שידוך שהתבטל - האם צריך השדכן להחזיר שכרו.
- ה. הציע שידוך שיצא אל פועל בסופו של דבר על ידי שדכן אחר - למי מגיעים דמי השדכנות • חלוקת שכר שידוך בין כמה שדכנים [בירור פרטי דיני ה"מתחיל", ה"אמצעי" וה"גומר" בשידוכים].
- ו. באלו מקרים פטורים מלשלם דמי שדכנות • שדכן שמסר פרטים כוזבים [ואעפ"כ יצא השידוך אל הפועל] האם מחוייבים לשלם לו • דמי שדכנות לחתן ששידך את עצמו או לקרובי משפחה שהציעו שידוך.
- ז. שידוך משתי ארצות [ובכל אחד מהמקומות נהוג לשלם סכום אחר בדמי השדכנות] - כמה צריכים המחותנים לשלם לשדכן.
- ח. חובת הזהירות לשלם לשדכן את שכרו, וכיצד יש לנהוג כאשר השדכן תובע שכר מופקע.
- ט. האם אליעזר עבד אברהם קיבל שכר עבור שדכנותו, ומדוע.

(א) מולין 97 ק"ה
(ב) מה"ז (א: סד: 7) מה"ה
(ג) לליל בכה 1 (ע"ה)
הוא' ימונח ג' ד"ס דלמר
(ו"ר).

הנהגות חב"ה

(א) במשנה נעמרה
בספרו הירביה ומצא
היה הוא של מוכר
החב"ד להשיג לו שלש
שיטין והסגול לו שלש
לחסיף לו שלש:
רשבי"ם דה"ל חסר
וכי' שלש ליום מיתת
מגדן: (א) דה"ל ויפה
וכי' קלח ודחילין (קטס)
וז"ל ג"ל לנקות:
(ד) דה"ל דע' וי' וי'
טעם כדפרשתי התם:

[illegible]

השואל את הפרה פרק שמיני בבא מציעא קא.

השואל את הפרה פה

מסורת הש"ס
עם הוספות

[illegible][illegible]

בענין א"ל וז' שום ליה וידו על התחתונה א"ל ל'
הדרה יאמר במטב לה א"ל "ולית ארעך נדיבא לך"
למנוחה יתקם תיחוד לתוך חורבתו של תיכיו ובנא
לו קצי ואבינו אני נוטל בר נתמן אמר שומעין לו ובנא
לו מתיבין "רשב"ג אומר בית שמאי אומרים שומעין
שומעין לו למא בר נתמן דאמר כבש הוא דאמר כי ה'
לו דבר ר' שמעון בן אעזר ר' שמעון בן גמליאל אומר
שומעין לו וביה אומרים אין שומעין לו מאי הוי עלה א

[illegible]

קא: השואל את הפרה פרק שמיני בבא מציעא

קא: השואל את הפרה פו

עין משפט
נר מצוה

ישעיה א' שומעין ה' אע"פ דכבר אשמועין לעיל ר' יוחנן
 גופיה דעמעא דבריהא דלס אמר אי טעל דתי ארץ
 ומועין לו משום שוב ארץ ישראל אלתריך לאשמועין למיד הכא
 משום כחשא דלרעא דלפילו כחאה לארץ ארץ שומעין לו אכל לעיל
 וקא' כחא ישראל ארץ שומעין לו
 דכחשא דלרעא לא עשה
 * בבית שומעין לו ב' ב

א. א. מ"י פ"י מהלכות
גולה ואברהם הלכה ט:
ב. מ"י פ"י מהלכות
סדרות הלכה ז סמג
ש"ן פט טו"ש"ע ח"מ פ"י
ש"כ סע"ף ה:

בשדה מ"ט משום יש
משום כחשא דארעא
בנייהו הוצה לארץ: כ
לחבירו בימות הגשמים

הד שן

פסקים וכתבים

תרומות

סימן פה

ועל דבר השדכנות. נראה לפום ריהטא דאין לך זכות לתבוע. ומה שראית בא"י דמתי שנתפייס נגמר השדכן פעולתו, הא"ו איירי להדיא היכא דאתניה בפירוש בע"מ שיתפייס לכותסה, וכיון שנתפייס גמר

סי' פה: 1. רמ"א (חור"מ סי' פ"ז סל"ט וסי' קפ"ה סי') ועי' שמ"ע (קפ"ה סקכ"ו) ועי' קצוה"ח (ס' פ"ז סקל"ד), ועי' מרכיב"מ (סי' שמ"ו) וזב"ק (סי' קע"ב) ועי' עבודת הגרשוני (סי' ג') עי' באה"ט שם ועי' מהרשד"ם (אחר"מ סי' שמ"ג). 2. פסקי ב"ק סי' תנ"ז ומובא גם במרדכי ב"ק סי' קע"ב.

פועל א"ס קנין (ועל ר"ס קפ"ב) לכן ראובן שאמר לשמעון אתן לך שני או' דבר שבצילי לשלמון רצח לקיים דבריו ומה שטעון ראובן שמחמת ירחא הצטיתו שלא יקלח ענינו נגד השר דברים שכלל אינו דברים עב"ל והצילי הד"מ בס"ס זה) עכ"ה:

כ כ"ה מה שהתגנה עמו. עפ"י דורשה שם
צ"ס לכל מה' דפקק עמו ממש קלמר אפילו
אם היה לזה דגים מ"מ כיון דעב"פ היה לו
דחם כ"י אדום כשעור פסקתו עם זה מה'
דקר ליתן לו כל שכרו ע"פ דורק: (מ"ה)
וכ' מהר"ק שורש קל"ג דבין לרזון שהבטיח
לשמעון להשתדל בעדו בעסקא אם בתום
ושמעט שנגמר הדבר חזר לו ורואה שזר
והואקר שמעון למה לו שורש ו' ב' עמית
לרזון ליד שמעון ואמר לקחם את שלי שלא
דבין כי אטום הבטי' גמה שפיסמך ופסק
הדבין עם לרזון עכ"ל ד"מ ס"ס ט"א וכו'
בהגמ"ד קידושין לענין אם טען שממנה
יבאה הבטיח ליתן לו ד"מ ס"ס ט"ה:

(י) וכן מי שברח מבית האסורים והיתה מעבורת לפניו וא"ל העבירני ואני נותן לך דינר (א) והעבירו יין לו אלא (ח) שכרו הראוי לו (ב) ואם היה צייד וא"ל טל מצודתך והעבירני נותן לו כ (יח) כל מה שהתנהו מו וכן כל כיצא בזה: הגה (יח) [ו] י"א הא דלן לו גלל שכרו היינו דבר שאין רגילים (יא) [א] דבר שדבר למה הנה בגון (יב) השתעמ שדים או * רפואה חיב ליו לו כל מה השתעמ עמו (טו) והר"ש פרק מנחות חלילה (יג) (יט) (ח) (ג) [ז] ובשכרנו [ז] אין לו (יד) אלא שכרו אע"פ שהתנה עמו

(י) וכן מי שברר. עיין בתשוב' ר"ס כהן
בתשוב' י' ל' ס"א כלל י"ו סימן ז"ט ובתשוב'
מנ"י' ס"א סי' י"ו ובשאלות השניות סי'
(יב) השבעת שדרם כו'. ע"ל מ"ד סי' ש"י
קפ"ה סי' דג"ה: (יד) א"ח שכרו. וכן
הדין בתוספות וכל' כמ"ס תשוב' דברי ירמיה
סי' ש"י ובתשובות י' ל' כהנ' סי' דדוקא
שכן ולא תסרוקו ע"ש ליתא וק"ל:

באר הגולה
פ' ס דין' מ' ימינא הנזכר לעיל הוהילם ש' וצמחו דף כ"ט ז'
והוא כגל' ה"ה שמעו דעלי' אפי' ספק' י' וזר' מזה שספדו
ונעניד' שיה' הוה' לעיל הפוסקים דלא' אפי' יתעמלו' וי' ומתלו'
מ"ה לעיל פ"ק כ' גמ' ו' ופ"ק ר"ד' אפי' לעיל מזה הפוסקים כ'
ש' יתעמלו' שפ"ק יתעמלו' י' ופ"ק ד' ופ"ק ד' ופ"ק ד' ופ"ק ד'
מספדו ויתעמלו' ופ"ק י' ופ"ק י' ופ"ק י' ופ"ק י' ופ"ק י'
מ"ה אפי' כח' הרישאה' אפי' אפי' ספק' י' על' השמיני' וזר'
מ"ה גמ' וצמחו אונ' אונ' י' ופ"ק ד' ופ"ק ד' ופ"ק ד' ופ"ק ד'
הריש' אפי' וצמחו אונ' אונ' י' ופ"ק ד' ופ"ק ד' ופ"ק ד' ופ"ק ד'

ביאור הגר"א
 [יז] י"א כו'. חס' יצמות קו א' ד"ה אין כו' דל"ש משטה צכה"ג כיון שדרך כו' :

אך היטב
פ' ובתשובה ה' לב ס"א כלל י"ז סי' ז"ט ובתשובה
נ"ו ובשאלות השניות סי' ס"א ובס' א"א דף ק"א
ודלא כמ"ש בתשובה דברי ריבון סי' שכ"ו ובתשובה
ז':

יח"י מבורא שם דאם מה שתתה אינו
בורא בחשד. חוט המשולש ח"ה מספר
ה' שראוי לו צריך לחת כפי שדנר ע"ש
ג"כ דדוקא שדכן ולא קסרו ע"ש דליתא וק"ל וע"ל סי' קפ"ה סי' נגה"ל.

פתחי תשובה
 [1] אין לו אלא שכרו. עמ"ש לעיל ס"ד ס"ק א'. בשם חושבן
 סך רב יותר משכר הראוי נוטל כפי מה שהתנה ע"ש וכן מן
 התשכ"ץ טור השלישי ס"ס י' דאם היתה תוספת קרובה למן
 ה' לז' כח

עליו אונאה דהרי בקבלן העטם מיון דיכול לעשות זמן שירא
 "ווא" ח' תינה בשאר קבלן. אבל בצורה מן בית האסורין ויהי
 כ' מיון דהמחיר לעשותו מיד היו כפועל שמר ויהי ואין לו עליו
 ודמ"ווא" בשאר המעבורת יש לו אונאה ודמי למ"ש ס' רכ"ז
 ופועל אין לו אונאה מלך הקוס יש לו אונאה עי"ש. אך א"כ

חכמת שלמה

הנה עמו עליו לו הרבה. נ"צ ז"ע החן
הנה פוסקים להפוך דק"ל חדישי בתן לו
לשמואל וא"ר ח"ל וכו' כל מה שהנה
הנה עמו א"ר ח"ל וכו' דעת מהנה
נ"צ ז"ע ח"ל וכו' דעת מהנה
נ"צ ז"ע ח"ל וכו' דעת מהנה
נ"צ ז"ע ח"ל וכו' דעת מהנה

מקורו ב'הגדה' ובשדרתה אמר לו אלא שכרו אעפ"י שהיה ספק בן נפשות. והענין 'מנדרבי' פ' הנהו מביא שם דעת מ"ק וענין נסוף דבריו שם מביא דעה דמחלק בין הוי מנדרבי עמו. וכן הוי שאינו מחויב לעשותו א' צריך לימן לו כל מה דרבי' פ' נמי לענין א' חסם ספקו. והנה מובח מלפני רמ"י ו' ד' מרבי' נ' ויחזיק' פ' חלקיה כשרה היא מביא רמ"י ליכא

צוֹת הַחוּשׁ

ולפמ"ש נקט' צ דאסילו היכא דיז לו הפסד קצח נמי
צו פעמים שפסקי הדרכן בציטול ימים ושעות עכ"ל
וי הכל ומוחי משלם לו כל מה שפסק אס לא ששהה
וזן באופן שלא היה לו שום הפסד וגם כנראה דעת
ריכות משלם כל מה שפסק ועמ"ש נקט' ד:

(ג) ובשרונות איין ל אל שורר
מגללין ויהי סתל בדשברני יא
פרסוה שהי יוכל להרחם מגללין
השדק פערומה דימורי של חום דייט
מהרב'ל ב'פ'ים זכ'ס ר'ס'ס

משמע איזן דאס ענדע לי משמע הא אי לא רמיא עליו למעבד א
הרה"ש במקווי חיינו דלא אי בנון לא וועג איזן לי מה
הוא לא פסיד חיינו וכו' משמע דוקא מבט דהיהא כאטשווי
נאמן אחר אי כאטשווי משמע דעצמא חייב נאמן לא מה ש
יחסיב ליתן לא אף דהרה"ש בטעמא כח ליתן הרי קיי"ל דה
אין טעם מבט דהרה"ש איזן ליתן לא אלא שבת הרי א
מחויב ליתן לא השאטן עמו וא"כ הרי קיי"ל דאין למיכרוס

מאירת עינים	חושן משפט רמב"ר רסה הלכות אבידה ומציאה	שפתי כהן	כט
<p>רסה א אב"א אם היה עוסק במצאכה כו'. עד לא יאמר דף י' דינר כו'. לשון המחבר כנאן הוא מנומנס דה"ל להקדים ולכתוב דאם עוסק במצאכה אינו</p>	<p>(טו) ח' <u>לפת לו יתן הרבה</u> (הכ"ט כלל ק"ה סי' א' ומדמי פ' הגחול נמלא בשם מוהר"ם): ח' ית' צד"א בשלא נתן לו ה' אבל אם נתן לו בכל אלו הדברים אינו יכול להוציא ממדו:</p>	<p>לפת לו יתן הרבה. (הכ"ט כלל ק"ה סי' א' ומדמי פ' הגחול נמלא בשם מוהר"ם): ח' ית' צד"א בשלא נתן לו ה' אבל אם נתן לו בכל אלו הדברים אינו יכול להוציא ממדו:</p>	<p>(טו) ח' <u>לפת לו יתן הרבה</u>. מהכ"ט פ"ק דצ"ק סי' ל"ח פסק דעמון לו כל מה שמתנה וע"ש ו"ל דלא פליגי ומהכ"ט ל' איירי במקום דאין לשכמות קצבה וכן נראה ממדיו שם ע"ט:</p>

חלקת מחוקק אבן העזר נ הלכות קידושין בית שמואל

כג דיני שדכות עיני פ"ם קפ"ה. וכלל
הוא היכא דמנחה היא ליקח שדכות מיד אחר
גמר השדכות אפילו אם חזרו לגדלים חייבים
לשלם לו שכירות וזו מהרש"ל ב"ש פ' ה'
הגול כחרא כתב אם ליקח כבר שדכות
והגדלים חזרו אתו ואל"ו להוציא הקנס מזה
החזור צריך השדכן להחזיר השדכות משמע
אם מוציאים הקנס אין מוציאים ממנו
לם לו וימ"ש במקום שזין משלמים שדכות מיד
פליגי אם שדכות ולא כלום בזה"ש סימן קפ"ה
עיני לו אם חזרו משום מוציאים קנס מזה העובר
זיו עיני בזה"ש ע"ש:

ז [יג] (כד) קאם גותן משכון לחבירו להבטיחו של
 יחזור בו מהשידוכין **כב** (כג) צריך שיאמר אם
 אחזור בי תזכה בכך וכך ממון בגוף חפץ זה: הנה שנים
 שנסעו זה לזה שישאו או לא ועבר אחד מהם או שאלה נסעו לנא
 [יד] נמצא רשע מ' רל"ו **כג** (דע) שדמנט עיין בזה"פ **פ"פ**
 וסוף (עו) פ' (כד) קפ"ה ופ' (כד):

מזוונות לבתי ג"כ קתה הבת דהא בגמרא
בכתובות דף ק"א ע"א ע"ב מוקי ההיא
דהנשא את האשה ופסקה עמו לוון את בתה
בשטרי פסיקתא (ופרש"י החמך והכלה פוסקין
תנאים צימיה צפני עדים וכו' וכדבר גידול
דס"ל אע"ג דלא היה קנין צימיה דקדמאר
מהא אתה ונותן לצבר כד וכו' ומה אתה ונותן

פתחי תשובה

[illegible][illegible][illegible]

סימן לו

לקח סרסור או שדכן שני לגמור הדבר

סרסור אחר כלל, א"כ כל המקח נגמר על ידי שמעון, לכן אם ברמאות דחאו לא הפסיד סרסורו, אבל היכא שאחר כך הכנים עוד סרסור בזה, אפילו היה ברמאות אני מסופק אם חייב לשלם לסרסור הראשון ההפסד שגרם לו, ויותר קרוב צעני שפטור.

והנה בעסק שידוכים, ידוע שהפרש גדול יש בין שידוך למקח, כי בעסק המקח אין שם דברים אמנעיים, והמקח תלוי רק בדמים, וכשנתרלו שני הצדדים בדמי המקח שזה רוצה למכור בסך זה וזה רוצה לשלם סך זה אין שם שום פרטים אחרים, וכיון שהסרסור הביא אותם לעמק השוה בסך הדמים, כבר נגמר הדבר ולא נשאר שום עיכוב רק הקנין, ולכן אם המוכר דחאו להסרסור בדברים וצדדיו כן הכנים עוד סרסור בזה נסתפקתי קצת אם רמאות הזה מחייב את המוכר לשלם להסרסור הראשון הפסדו. אבל בשידוכים הדבר ידוע שיש הרבה פרטים, כי אף שנתרלו שני הצדדים בסך הנדן של כל אחד ואחד יש עוד הרבה פרטים, כמו התחייבות מוזנות ודירה להזוג ובגדים ומתנות, והדבר ידוע שאפילו כבר באו הצדדים יחד, לפעמים צביל דבר קטן מאוד מתפרכת החבילה ומתבטל השידוך. ולכן כל זמן שלא השהו אותם השדכן הראשון על כל הפרטים עד שלא נשאר שום דבר גדול או קטן שצריך לדבר בזה, עדיין לא נגמר השידוך על ידי השדכן, ואם אחד מהצדדים מכנים את אהובו או קרובו לגמור הדבר אפילו היה ציכולת של השדכן הראשון להשוותם ג"כ בדברים הללו, והצדדים הכניסו את אהובם או קרובם, בזה אין כאן רמאות כלל, וזהו נעשו מעשים בכל עת, ואין להשדכן הראשון על הצדדים רק תרעומות אבל לא שום דין ומשפט כלל.

ועתה נבוא לפסק המשפט של הצדדים הללו. וזה אשר יאמר ממני לפסק דין ביניהם. מה שחבב התובע, שהנחבב ישלם לו גם השדכנות שמגיע מהמחנות השני כאשר שהנחבב גרם לו שלא לקחו להיות אלל הגמר, זהו טענה בטילה ואין בטענה זו שום זכות כלל. אבל השדכנות שמגיע לו לפי דבריו מן הנחבב, הנה אם הנחבב רוצה ויכול לישבע שאינו יודע אם התובע דיבר עמו כלל מעסק השידוך הזה, הרי זה נשבע ונפטר מכל תביעות של התובע, דהרי זה הוא טענת איני יודע אם נתחייבתי לך, אבל אם לא יראה או לא יוכל לישבע על זה, ועכ"פ נשאר בטענת ברי שלו שאיש אחר היה המתחיל והגומר יהיה האיש ההוא גיסו של הנחבב או יהיה איש זר אזי ישבע הנחבב שאיש אחר היה המתחיל, ויכלול בשבועתו שבשעת הגמר היה עכ"פ איש אחר שהביא לידי גמר, ואז ינוכה מן השדכנים חלק המתחיל וחלק הגומר כפי תקנת המדינה שם בעסק השדכנות, ומן חלק שמגיע עליו לפי תקנת המדינה שם על האמנעיים, יקבל התובע חלקו שיגיע עליו לפי תקנת המדינה שם אם גם המתחיל והגומר היו ג"כ אמנעיים איזה חלק שמגיע להם ובאיזה אופן יחלק החלק ההוא, הכל כפי תקנת המדינה שם. ואם הנחבב לא יראה או לא יוכל לישבע גם על ההתחלה, אז ישלם להתובע גם חלק המתחיל, וינוכה רק חלק הגומר, ואז אין על הנחבב שום שבועה כלל כי הוא נאמן על הגמר בלי שבועה, רק יוכל התובע להטיל חרס סתם אם איש אחר היה הגומר. ואיזה שבועה שישבע הנחבב, מחייב התובע לקבל בחרם שאינו מוסיקו לשבועת חנם.

על הדין ודברים שבין הקצין פרנס ומנהיג כהר"ר יוזפא ברוביכאוו וצין הקצין פרנס ומנהיג כהר"ר זלמן אמלונגסין, כפי הפרטאקאל הנשלח לידי מהשר האדון רעגירונגס פרעזידענט משם. ורצון השר שאכתוב פסק דין על זה עפ"י דת ודין. ויען שהצדדים הם רחוקים מכלל ובעסק שבועות יכול להיות שעל קצת פרטים יוכל ויתרצה הנשבע לישבע ועל קצת לא יוכל או לא יתרצה לישבע ולכן צריך אני להודיע כל הפרטים בזה.

ועל פי הטענות ותשובות המוכרים להצדדים יאמר ממני, ואקדים לדבר רמ"א בחו"מ סי' קפ"ה סעיף ו' בהג"ה, ראובן היה לו בית למכור וצא שמעון וסרסור למכרו ללוי ואמר ראובן שלי שונאו ואינו רוצה למכור לו ואח"כ מכרו ללוי על ידי אחר חייב ליתן לשמעון סרסורו. והנה דברי רמ"א הללו לקוחים מדברי הרא"ש בתשובה כלל ק"ה [סי' א'], והובא בב"י [שם מחודשים ב']. ואמנם בדברי הרא"ש לא הוזכרו שמכרו על ידי אחר, וזה לשון הרא"ש שם, ושאלתם על שמעון שהיה סרסור לראובן למכור ביתו והלך אלל לוי ונתרצה לקנותו ושוב לא אבה ראובן למכור ללוי כי אמר כי היה שונאו ומכרו לאחר עתה תובע הסרסור דמי סרסורו מראובן, לא ידענו במה נתחייב ראובן לו מעותיו אף שבועה אין כאן וכו', ולא רצה למכור בטלה סרסורו וכו', כי זה פשוט שהסרסור והשדכנים אם נגמר הדבר בלא סרסור אין המוכר נותן כלום, ודאי אם אחר שאמר לו הסרסור שלי רוצה לקנותו ואמר שלי שונאו ולא רצה למכור לו ואח"כ מכרו ללוי זה ודאי היה רמאי וצריך ליתן לו שכרו וכו', עיין בתשובת הרא"ש וגם בב"י. ואמינא שמה שהוסף רמ"א, שמכרו ע"י אחר, יש לדון על זה, דבשלמא אם מכרו אח"כ ללוי בלי שום סרסור, שפיר מוכח שברמאות דחאו להסרסור במה שאמר לו שלי שונאו, כי מה נולד אח"כ שגרם הסרת השנאה או מה נהחדש אח"כ דבר ששינה דעתו למכור למי שלא רצה למכור, אבל אם מכרו אח"כ ללוי ע"י סרסור אחר יוכל להיות שהסרסור החדש הטעים לו טעמים נכונים שלא יעבד המכר עבור השנאה וחיידש לו טעמים המטים הלב מה שלא הטעים ראשון ואין כאן הוכחה על רמאות. וגם צריך להיות שהסרסור כבר גמר דמי המכר ובאותן הדמים מכר ולכן ודאי רמאות יש בדבר.

ואמנם נראה לענ"ד, שגם רמ"א שכתב, שמכרו ע"י אחר שחייב ליתן לשמעון סרסורו, כוונתו כפי חלקו. שלא תאמר כיון שמתחלה לא נכנסו דברי הסרסור בראי הקושר שוב אין לו שום זכות להסרסור קמ"ל רמ"א שלא איבד זכותו, אבל ודאי שגם השני הוא שותף בסרסורות הזה וראשון ושני הם שותפים, ואם יטעון הסרסור הראשון על המוכר, שגם בראותו פעם שהוא אמר לו שלי רוצה לקנותו היית מרוצה בדבר בלבדך ודחיתני בדברים לומר שאיך רוצה למכור ללוי כדי להפסידני ואתה הכנסת בזרוע את הסרסור השני בסרסורות הזה להפסידני, אין בכך טענה זו של הסרסור אפילו לחייב את המוכר שבועה על זה, כיון שאי אפשר בזה טענת ברי כי אין אדם יודע מה שבלב חבירו, וגם אם הי' הכוונה ברמאות, ג"כ אני מסופק אם חייב המוכר להשלים להסרסור ההפסד מה שהוא מפסיד על ידי הסרסור השני, כיון שהשני היה הסרסור ולוקח חלקו, הוא גרמא בנזקין בעלמא. ובשלמא צעובא דהרא"ש שלא היה שם

ב"ה פה סאכטשאב

ל ר ב א ח ד

שאלה. שכן אחד שידך לגביר אחד שידוך עבור בנו עם בת גביר אחד ועשה כל התפלות ושחללות כראוי לשדכן הגון וקירצ דעתם ואחר כך שידך לצי הכת את בתו עם אחר. אך לגביר הזכ היתכ בת לעירה ממנה וזכו אח"כ שדכנים אחרים עד שגמרו שהשדך לצי הבן עם עלם זה בעלמו לבת הגביר הזכ הלאעירה. ועתה חוצע השדכן הראשון שדכנות בטענותיו כי פעולתו היתכ ניכרת שטיק הדבר לקרצ שיכוי המחותנים ראויים להתחתן מלד מעלתם ומלד עושרם ויחוסם וטיב העלם:

ומעלתו הציא ראוי מס' משפט שלום [לא נודע לי מי הוא] שהציא בנדון מי שסרסר לאחד בית לקנות וצינתיים נמכר לעכו"ם וחזר הלוקח הניל וקנהו מעכו"ם בתוספת דמים והסרסור הראשון חוצע שכן סרסרות והציא שו"ת שז יעקב (סי' י"ג) והעלה דאם דברי הסרסור גרמו להטות לב הקונה הניל לשלם מקח זה לריך לתת לו חלק ששית כדון מתחיל מלד אחד. וצו השדכנים מכבר השיגו כל השדכנות כי צעת התנאים. לא הי' נודע להשדכן הראשון מזה אם עשו התקשרות:

תשובה. הנה בשדכנים יש מתחיל וממולע וגומר והממולע הוא המקרצ דעות המחותנים בדבר הכדוניה וכדומה. והנה זה השדכן הראשון אין לו טענה רק שיכוי כמו ממולע. כי לא התחיל בשידוך עם העלמה השני כלל אך שמי"ם קירצ דעות המחותנים. וע"כ לפי מה שהציא בפ"ת (אה"ע סוף סי' י') [בשם ספר חוקי דרך] דלאמלעי אין נותנים כלום רק למתחיל ולגומר אין טענה לזה. אך בתשו

שז יעקב (סי' י"ג) מציא בזה מנהגים כי יש מקומות נוהגים כ"ל אך יש מקומות נותנים למתחיל שליש ולאמלעי שליש ולגומר שליש:

גם זאת נ"ל כי חלל לז הכלל ודאי אין מגיע לשדכן הראשון כלום. כי זה פשוט שחיוצ שדכנות חל על החתן והכלה כי להם עשה העוזה רק שהמחותנים משלמים עבורם וצ"ד שלא נתכוון שדכן ראשון לעשות עוזה ללעירה כי נתכוון לגדולה ובגרמא נעשה עוזה ללעירה אין מגיע לו ממנה כלום:

וגדולה מזה כתב הרי"ף (ב"מ בסוגיא דשנח) דכשלא עשה ע"מ להשתלם ממנו אינו מחוייב כל שכן בנדון דידן:

ולא דמי לנתכוין להרוג את זה וכהג את זה או נתכוין לצי"ש את זה וצי"ש את זה דק"ל דחייב. דשאני הכס דמלרפין כוונתו לזה עם מעשיו לזה להתחייב. אבל צ"ד לא תתחייב לעירה בשביל שנתכוין לזכירה:

נמצא לפי מנהג בעל חוקי דרך אין לו כלום. ולפי מנהג האחר יש לו טענה בחלק ג' מן לז החתן לזד היונו חלק ששית מכל השדכנות. ואם יש ספק איך המנהג יש לו טענה בחלק י"ב מכל השדכנות. ואף זה רק טענה. כי לנדון משפט שלום שהציא מעלתו אינו דמיון כלל. דהתם נעשה סרסור בלוחה שדך רק שנשתנה המוכר משא"כ צ"ד שעתמה אחרת היא. על כן בחלק זה יצאנו תמימים. ואם לא יתראו צדיוע אין צי כוח להוציא ממון כי הדבר ספק. גם מ"ש שחם ספק איך המנהג יש לו טענה בחלק י"ב אינו צדור כי אפשר לדמות לספק וצני יבם יבמות (ל"ז:) לכך הנכון בדרך צדיוע:

הק' אברהם

ישראל

שאלות ותשובות

הליכות

סימן ב

שאלה:

באם המוכר והלוקח עשו את המתווך שליח לגמור המקח, או הצדדים עשו את השדכן שליח לגמור השדוך, האם החיוב לשלם דמי תיווך ושכר שדכנות הוא מתורת קבלנות ויעברו ג"כ על ביומו תתן שכרו ובל תלין.

תשובה:

באם נעשה המתווך או השדכן שליח ע"י הצדדים יש לו דין קבלן וחייבים לשלם לו בתורת השוכר את האומנים בקבלנות כפי מנהג המדינה ועובר על כל תלין ועל ביומו תתן שכרו.

מקורות

כן שנינו בבביתא ב"מ דף ק"ב ע"א, וכן פסק הרמב"ם בפרק י"א מה שכירות חלקה ג', ובשרע ח"מ סי' שליש סעיף י' וז"ל נתן שליחו לאומן לתקנה בקבלנות וגמרה כ"ז שהטילת ביד אומן אינו עובר, נתנו לו אפילו בחצי היום כיון

ח"ל הקצות' בס' ע"ה ס"ק י"ג בא"ד.

אמנם לפי מה שכתבתי בס' פ"ז ס"ק דמינו דלא שכרתיך אינו כמו מה שהנהגו, אלא דהכי אמרינן מינו דלא שכרתיך. וירד שלא ברשות ופרעתי מה שנהגתי, דלא תיקנו לשכיר שישבע ויטול בטענת פרעתי, אלא כשהוא שכיר, אבל כשאינו שכיר אע"ג דצריך לשלם מה שנהגה, אינו אלא כמו שאר חוב. ונאמן בעה"ב לומר פרעתי חוב זה, עכ"ל.

הרי שאף שבשכיר שאם הבעה"ב טוען שכבר פרע שכרו, והשכיר טוען שלא קיבל שכרו, שהדין שהשכיר נשבע ונוטל, מ"מ ביורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, ובעה"ב טוען שכבר פרע מה שחייב לו עבור זה, והיורד טוען שלא קבל, אין לו דין שכיר שנשבע ונוטל, אלא בעה"ב נשבע ששילם ונפטר.

היה לענין כל תלין, שרק בשכיר עובר על הלא ועל העשה ביומו תתן שכרו. אבל שדכן שהלך מדעתו וגמר השדוך או המתווך שהלך מדעתו, הרי החיוב לשלם לו עבור זה הוא מדין היורד לתוך שדה חבירו והרי זה חוב בעלמא עבור ההנאה, ואין לו דין שכיר, ומשום אינו עובר על כל תלין.

סימן א

בהלך המתווך מעצמו או השדכן הלך מעצמו וגמר הדבר האם עוברים הצדדים בלאו דלא תלין, ועל ביומו תתן שכרו, או לא.

תשובה:

מכיון שיסוד החיוב בהלך מעצמו הוא מדין יורד לשדה חבירו וכנ"ל אינם עוברים על לאו דלא תלין ועל ביומו תתן שכרו, כמו שאינם עוברים ביורד לשדה חבירו ונפעה.

מקורות

דהתורה: אמרה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר. אבל חוב שאדם חייב לחבירו אינו עובר, ואם יסוד חיוב של שכר שדכנות דמי תיווך מצד הנאה שחייב לשלם עבור ההנאה הרי"ז חוב שהצדדים חייבים לשדכן ולמתווך ואינם עוברים על כל תלין ועל ביומו תתן שכרו. כמו ביורד לתוך שדה חבירו ונפעה, שאין בעל השדה עובר על כל תלין ועל ביומו תתן שכרו, דכתיב לא תלין פעולת, "שכיר" אתך עד בוקר, והיורד לתוך שדה חבירו, אינו שכיר של בעל השדה אלא חוב חייב לו.

הליכות

שאלות ותשובות - המשיך

ישראל

מקורות

להלן נבאר שמתי תלוי במנהג המקום, דוקא אם השדכן הלך מעצמו והציע השידוך לב' הצדדים, וכפי המבואר לעיל הרי יסוד החיוב לשלם לו הוא מדין יורד לתוך שדה חבירו ונטעה, ושפיר יש מקום לומר שהנטיעה כלומר ההנאה שהוא גורם הוא רק בנשואין, ולא לפני הנשואין, ומשכך אם אין מנהג אינם חייבים לשלם רק עד אחר הנשואין, וכשיש מנהג כמו בומנינו חייבים לשלם מיד אחרי התנאים, אבל אם הצדדים שלחו את השדכן והטילו עליו שהוא ישתדל לגמור את השידוך והרי גמר השידוך וחייבים לשלם לו בתורת קבלנות, ואפי' אין מנהג קבוע בעיר, ג"כ חייבים לשלם לו מיד אחר גמר השידוך, ולא עוד שאם לא משלמים לו מיד עוברים על כל תלין ועל ביומו תתן שכרו, כמו שבארנו לעיל.

סימן י

שאלה:

איך הדין באם השדכן הציע השידוך מעצמו להצדדים והם לא מינו אותו לכך במקום שאין מנהג קבוע לשלם מיד אחרי קשר השידוך, והשדכן תובע שכרו מיד, ושני הצדדים אינם רוצים לשלם לו אלא עד אחר הנשואין, איך הדין.

תשובה:

במקום שאין מנהג קבוע לשלם מיד אחר קשר השידוך, הדין עם הצדדים ואינם חייבים לשלם אלא עד אחר הנשואין באם השדכן הציע מעצמו, ואם נתבטל השידוך פטורין מלשלם לשדכן שכרו (וכבר בארנו לעיל שהיה הוא המנהג לשלם מיד אחר קשר השידוך, ואם נתבטל השידוך חייבים לשלם לשדכן שכרו). בסמ"ק זה יתברר מרבי הימים באם נתבטל השידוך מחמת מום וכו'.

מקורות

ו"ל הרמ"א בחו"מ סימן קפ"ה סעיף י, ובמקום שאין מנהג הדין עם הבעלים (ואינם חייבים לשלם עד אחר הנשואין) ובמקום שאין צריך לשלם לו עד אחר הנשואין אם חזרו בהן ונתבטל השידוך פטורין הבעלים מלשלם לו שכרו אלא א"כ התנו בהדיא על מנת שיתפייס ואז צריך לשלם לו מיד אפילו יחזרו בהן (פסקים וכתבים מהרא"י סימן פ"ה) עכ"ל, ובע"ש תמה על זה דהא מנהגינו לכתוב קנס בכל תנאים ולגבותו מצד העובר א"כ הרי הועיל השדכן שזה נוטל הקנס ולמה יפטר ממנו לגמרי ואף אם הם חזרו ומחלו זה לזה הקנס יאמר השדכן חלקי אני רוצה למחול, (מכאן ראי' למה שפסקתי בסמ"ק הקדמ, שאם מחלו שלא כדין אלא לפני משורת הדין זה לא מחייב את המתווך) והסמ"ע תירץ דלא הרויח זה מידי בבבית הקנס דהא הטעם הוא משום ביוש כמ"ש התוס' והפוסקים א"כ יצא שכרם בהפסדם.

והנה בחו"מ סי' של"ה סעי' א' ברמ"א וז"ל אם אמר אחד למלמד תלמד עם בני, ולא קצב לו שכירות, צריך ליתן לו כפי מה שנותנים אחרים (מרדכי בשם מהר"ם) ולכאורה יאמר למלמד צא ובקש שכרך מבני, ובאמת כן מחייב האב לשלם שכירות המלמד ול"ד לשכרו בשל חבירו, כי ושנתם לבניך נאמר, ויש על האב חיוב ללמדו תורה, הרי זה כאילו המלמד עושה בשלו, וגם האב נהנה מהפעולה הזאת, ה"ה בשדכנות, ואף שהמלמד מועדב גם לנער, וכן איתא במרדכי ריש פ' האומנין, ובתשרי הרשב"א סימן תתע"ג, ורבינו ירוחם נתיב כ"ט ח"ג, וכן נפסק בשו"ע שם סימן של"ה דלמלמד אצל בעל הבית שאמר לו בעה"ב לך מעמדי ותרגמה המלמד יסיל בעה"ב לחזור בו ולעכבו, דאינו יכול למחול שעבוד של הנער, מהו בשאר פועל אם אמר לו בפני שנים לך מעמדי פטור בלא מחילה עכ"ל. הרי שהשעבוד של המלמד הוא לנער, מ"מ החיוב לשלם שכר הוא על האב וכמו שבארנו ה"ה בשדכנות שמצות הבן על האב שחייב להשיאו אשה קידושין דף ל': ובכל התשובות בענין שכר שדכנות לא אישחמט חד דימר שההורים יכולים לומר לשדכן לאו בעל דברים ידיד את רק אם נאמר שכולם מדברים מקטנים וקטנות.

ועיינתי בעשרות תשובות בספרי ש"ת ובכולם ה"י הדין עם ההורים, ולא עם החתן והכלה והרבה פעמים חייבו את ההורים שבעה. כמ"ש הרמ"א בס' פ"ו.

וזה נראה לי פשוט שאם אבי החתן או הכלה עשה את השדכן שליח וכפי שבארנו מכיון שמנהג המדינה שההורים משלמים הרי זה כאילו אמר שוכרם עלי שמעיקר הדין האב עשה אותו לשליח חייב לשלם אפילו לפי דברי ה"אבני גור", ולהלן נאריך עוד בענין הזה בעזרי.

ובערך שי' חר"מ סי' קפ"ה, בשדכן ששידך לבחור ובתולה שהיו סמוכין על שולחן אביהם, ולא ה"י יכול לגבות השדכן מאבי החתן, מפני שה"י גברא אלימא, ועכשיו תובע מהחתן אחרי הנשואין, וגם כבר קיבל נדן, ופסק כיון דסתם שדכן דעתו להפרע מן האב ולא מן החתן, וגם החתן אין לו כ"ז שלא קיבל הנדן, וגם המנהג לפרוע בשעת התנאים א"כ אין דעת השדכן להפרע מן החתן ופטור החתן מלשלם לו ע"כ, וכמו שכתבנו שכר המנהג, ומשכך ההורים מחייבים מעיקר הדין לשלם שכר שדכנות, וכן בתיווך שההורים חייבים לשלם דמי תיווך למתווך, ואף שהטובה עשה לבן ולבת ועל שמם נרשם הבית.

סימן ד

שאלה:

האם מחייבים לשלם שכר שדכנות מיד אחר כתיבת התנאים, או שיכולים לעכב תשלום שכר השדכנות עד אחר הנשואין אפי' באם השדכן בא מעצמו ושידך, ולא שלחו אותו.

תשובה:

המנהג לשלם מיד אחר התנאים או אחר הקניין באם לא כותבים תנאים ולכן חייבים לשלם כפי המנהג.

ששקעה עליו חמה עובר משום כל תלין שקבלנות היא כשכירות לפרוע בזמנו עכ"ל וה"ה באם המוכר או הלוקח או שניהם עשו את המתווך שליח לגמור המקח הרי זה כאילו שכרו אותו בקבלנות לגמור המקח, וכיון שגמר המקח גמר בזה את מלאכתו, ובמתווך נראה שכר פשוט הדבר, אבל בשדכנות הנה לכאורה כיון שאבי החתן שכרו לשדכן שיעשה עבור בנו, או אבי הכלה שכרו שיעשה עבור בתו, או במתווך להורים בית עבור חתן והכלה, א"כ הרי כמו באם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו אין השליח עובר בסתם (טור בשם הרא"ש לדעת הרמ"ה) וכן פסק הרמ"א סימן של"ט סעיף ו' וז"ל המחבר שם תאמר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ואמר להם שוכרם על בעה"ב אין שום אחד מהם עובר על כל תלין, ואם לא אמר שוכרם על בעה"ב אפילו לא אמר להם שוכרם עלי אלא שוכרם סתם הוא חייב בשכרם לפיכך הוא עובר משום כל תלין, עכ"ל המחבר, הג"ה מיהו אם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו אין השליח עובר בסתם עכ"ל הרמ"א. ובשדכנות הרי ידע השדכן שמה שיעשה הוא בשביל הבן או הבת, וא"כ אין אבי הבן או אבי הבת שהם כמו שלוחים של הבן או הבת עוברים על כל תלין, או במתווך בית להורים עבור חתן והכלה הרי יודע המתווך שמה שיעשה הוא בשביל הבן והבת, ולא עוד שאפשר לומר שאין בכלל על האב ששלח את השדכן חיוב לשלם שכר שדכנות והרי כמו השוכר את הפועל לעשות בשל חבירו דנפסק בחר"מ סימן של"ו סעיף א' דיכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך וה"נ יכול לומר לך לבני או לבתי ותבקש שכר. ועלי אין חיוב לשלם. מ"מ גלע"ד כיון שהמנהג המדינה שההורים משלמים שכר שדכנות הרי זה כאילו אמר שכרך עלי שכן עובר משום כל תלין, וכן נש' עלי חיוב לשלם ולהלן עוד נדבר בענין זה.

סימן ג

האם החיוב לשלם שכר שדכנות הוא על ההורים או על החתן והכלה.

תשובה:

מעיקר הדין החיוב הוא על החתן והכלה, אמנם מאחר שמנהג המדינה הוא שההורים משלמים הכל כמנהג המדינה, ואם עשו הצדדים אותו שליח הרי זה כאילו אמרו לשדכן שכרך עלינו, שהם חייבים לשלם.

מקורות

ו"ל האבני גור חר"מ סי' ל"ו, כי זה פשוט שחייב שדכנות חל על החתן והכלה, כי להם עשה הטובה, רק שהמחזיקים משלמים עבורם עכ"ל.

ולענ"ד נראה מאחר שמנהג המדינה שהמחזיקים משלמים הכל כמנהג המדינה, וגם גלע"ד שההורים כן נעשה להם טובה בגמר השידוך כי הענין נוגע להם בנפשם. וחזק מעצם הדין שהאב חייב להשיא את בנו, וכן בבת, הרי א"א לתאר גדול הטובה שנעשה להורים בקשר השידוך, ולא דמי לטובה שמקבל מזה אחים ואחיות או שאר קרובים, שבדאי מהם א"א לדרוש שכר שדכנות. משא"כ ההורים לא ינחו ולא יסקוטו עד אשר יראו הקשר הזה.

ח"ג - סימן תנז

שאלה: דיני שדכנות

הדינים אינם ברורים כדי הצורך, ויש בזה כמה וכמה דינים ומנהגים, והרבה דיני תורה באים לפנינו הדורשים הכרעה בזה, ונביא הדרך שנלמד להכריע.

(א) נראה שאם אחד מהמחותנים קבע השיעור שדכנות לשלם לשדכן, והבטיח לו שאם יגמור השידוך ישלם לו סכום מסוים (לדוגמא אלף דולאר), כיון שהלך בשליחותו וגמר המחותן חייב מיד עם ה"ווארט" לקיים הבטחתו, ואם חובע ממנו ויש לו ולא משלם עובר בכל תלין, שתשלום דמי שדכנות כתב בבאור הגר"א סי' פ"ז ס"ק קי"ז הוא מדין פועל היורד לתוך שדהו, אבל אם לא קצץ סכום מסוים רק קבעו לשלם כפי הנהוג, הלא תמיד יש דין ודברים, מהו הסכום לשלם ולא ברור, ואפשר שזהו טעם שסומכין לשלם עד החתונה כמבואר ברמ"א בח"מ קפ"ה סעי' י'. אבל כששלח לו לעשות הפעולה והסכום קצוב ואין ריב על גובה הסכום, ותובע השדכן את כספו צריך לשלם מיד, ואם יש לו ואינו משלם יש לחשוש שעובר בלאו דלא תלין.

(ב) כשאינו מקבל הסכום מהמחותנים כפי המקובל, ובא השדכן ותובע מהחתן והכלה שישלמו לו, אם המחותן קבע סכום ולא שילם אין חיוב עליהם לשלם חיובו, אבל אם דורש תשלום הנהוג הואיל ונהגו צריכים לשלם, רק כיון שאין בזה מנוגד קבוע אצלם דלא שכיח כ"כ, ע"כ התשלום הוא מינימלי שמשלמין לשדכן (ועיין שו"ת אבני נזר ח"מ ל"ו שהחתן וכלה משלמין).

(ג) אמר השדכן שאינו רוצה לפעולתו כסף, ושוב כשנגמר השידוך דורש כסף לעצמו או אפילו למוסד, עיין בהגהות רע"א ח"מ קפ"ה שאינו יכול לומר שלהשכיח דעת שנגדור אמר כן, ואינו צריך לשלם לו. ופשוט דהיינו דוקא כשאמר שאינו רוצה כסף עבור פעולותיו, אבל אם אמר שאינו עובד בשביל הכסף חייב לתת לו. (מיהו נראה שאם לפני שהתחיל השידוך אמר, תדע אני לא משלם דמי שדכנות ושידך, אין חייבין לשלם לו, אבל אם באמצע אמר השדכן שאינו רוצה כסף, וכשגמר דורש את כספו, חייבין לשלם לו דמה שאמר כן שנתכוין בזה לקרב השידוך, עיין באורחות המשפטים ח"א כלל ט-ו).

(ד) גובה התשלום יש לברר בכל מקום כפי מנהג המקום, ובסתמא לפני מנהגו המתחיל מקבל שלישי, והגומר שני שלישי, ומי שקירב כאמצע מקבל מזה חלק. ונראה שאם הגומר לא נשלח, רק התערב מעצמו, ועביד שלא כדין לא מגיע לו מאומה. אבל אם המחותן שלח אותו, אף שהמתחיל והמציע לא סילק ידו ורצה לגמור, מגיע לו חצי ולגומר חצי. אבל אם השני מתאים יותר לגמור ולראשון ספק גדול אם יצליח, ולכן שלח את השני לטובת הענין, ולא לשם שדכנות שיקבל כסף, כה"ג מגיע לגומר שני שלישי ולא מקצתים אותו, וכפי הנראה זהו המנהג בשדכנות היום. ובארץ ישראל הסכום קבוע לכל הפחות אלף דולאר ומחלקים בין שני הצדדים כמ"ש, ואם הצד עשיר יש לו לשלם כפי המנהג במקומו, וכל הדינים שהבאנו תלויים במנהג המקובל.

ניסת ולא שילמה שדכנות רק הכניסה לבעל כסף גובין ממנה, (ואף שכלותה קודם נשואין פטורה וכמבואר באה"ע צ"א סעי' ד, היינו דוקא מלוח על פה שבצינעא אבל בשדכן מפורסם הרי כמלוח בעדים שגובין ממשועבדים).

הציע למחותן שם ולא נכנס באזניו ואח"כ בא שני והציע את אותו שם וקיבל ההצעה, תלוי אם דחה את הראשון בדברים ששידוך זה לא בא בחשבון מגיע רק לשני, אבל אם אמר שצריך לעיין, והשני פעל שיחליט מגיע עכ"פ איזה חלק גם לראשון שעזר לקיום השידוך.

ודע שאין לקפח שדכן ולמנוע מלשלם לו את שכרו כראוי, וידוע שלפעמים יש לזוג צרות ל"ע או אין להם ילדים, ותולין הסיבה מאחר שלא קיבלו השדכנים המגיע להם, ולכן ראוי לשאול רב ושלם על פיו כשיש בזה ריב.

ח"א - סימן תש"ו

שאלה: שדכן הדורש תשלום עבור שידוך שעשה מה הדין.

דין שדכן כסרסור ומגיע לו כסף מדינא, ע"י ברמ"א ח"מ סס"י רס"ד וביש"ש פ"ק דב"ק סי' ל"ח ובפת"ש ח"מ שם באורך, ובמהרי"ל הלכות חנוכה כתב שהיה פרנסתו משדכנות, וכן שמענו מכמה גדולים שלקנות אתרוג הקפידו מדמי שדכנות דוקא מאחר והכסף ביושר, משא"כ שכר הרבנות או הר"מ חששו שמה אינו כסף ביושר לגמרי, וצורך איפא השדכן שדורש כסף.

אמנם הבע"ד טוען שכאן לא נוהגים לשלם לשדכן, וסבר הוא שהשדכן נתכוין למצוה או עשה מתוך ידידות, אבל כאמור האמת שנהנה וראוי לשלם על כך, ומה גם שמקובל שלפעמים אם לא משלמים לשדכן המגיע לו ע"פ דין, עלול זה להזיק אחר כך בזיווג שלא יהיה ביניהם שלום בית ח"ו, או אפילו לא יהיו להם ילדים ח"ו. (ואני מכיר כמה צדיקים שנהגו לשאול את מי שבא אליהם שאין ילדים: "שילמת השדכן?", וכן אם השמות בכתובה נכתבו שלא כדין לפעמים זה מעכב!) ומיהו אם המנהג במקום קבוע לא לשלם לא נוכל לחייבם לשלם, וכפי ששמעתי בהרבה מקומות אצל הספרדים לא נהגו לשלם שדכנות והשידוכים שעושים הם הכל לשם שמים.

ושמעתי מפי ידידי הגר"א רומפלר זצ"ל בשם הקדוש האדמו"ר רבי אהרן רוקח מבעלזא זצ"ל, דמי שמשדך אחרים לשם שמים זוכה בזה לילדים טובים, וא"כ לכאורה ראוי למנוע ליקח שכר, אבל אפשר שהכוונה בלשדך לשם שמים הוא רק באופן שבאמת דעתו שזהו הכי טוב ומתאים לשניהם וזהו לשי"ש, לזוג זיווגים כרצונו ית"ש, אבל אח"כ יוכל שוב לדורש כסף המגיע לו ע"פ דין כסרסור וכמו שהבאנו מדברי רבותינו זצ"ל, ובלבד שלא יריב על כך.

וה"ל הבית שמאל סימן נ' אבה"ע ס"ק כ"ג וכללא הוא דהיא דמנהג הוא ליקח שדכנות מיד אחר גמר השדכנות אפילו אם חזרו הצדדים חייבים לשלם לו שכירות שלו, ומהרש"ל ביש"ש פ' הגזל בתרא כתב אם לקח כבר שדכנות, והצדדים חזרו בהן אחרי זמן, ואינו יכול להוציא הקנס מצד החוזר צריך השדכן להתחזיר השדכנות, משמע אם מוציאין הקנס, אין מוציאין ממנו השדכנות, מיהו י"ל דאין משלמין לו ומכ"ש במקום שאין משלמין שדכנות מיד אלא בעת הנשואין וחזרו דאין משלמין לו שדכנות ולא כלבוש בח"מ סימן קפ"ה שכתב דצריכים לשלם לו שדכנות משום דמוציאין קנס מצד העובר, וכבר השיג עליו בסמ"ע שם עכ"ל הבי"ש ובאמת קו' הסמ"ע קו' חזקה דהרי התשלום של קנס הוא מצד הבידוש ואין לו שום ריח בזה, ולענין אפשר להסביר דברי הלבוש שאף הקנס הוא בעד הבידוש אבל סר"ס יש כאן עסק, והלא מתחזר שתיווך עסק רצ"ב מקבל דמי תיווך. מוכר שמכר חפץ באותו מחיר שהוא קנה אותו ע"י מתווך ג"כ חייב לשלם דמי תיווך אף שהמכיר לא הריח כלום, כן הכא מצד המקיים מקבל דמי בידוש מצד העובר מגיע שכר לשדכן.

ולהלכה למעשה מכיון שהיום המנהג לשלם שכר שדכנות מיד אחר התנאים חייבים לשלם מיד, ואם נתבטל השידוך כ' הרמ"א והט"ו והבי"ש דחייבים לשלם לו שכרו דכבר חל החיוב לשלם. והנה באבה"ע סי' נ' סעי' ח' פסק המחבר, דאם אחרי השידוך המירה אותה הכלה, יכול החתן לבטל השידוך ופטור מקנס וזה"ל אם נשתנית הכלה וכן אם החתן קלקל מעשיו אחרי השידוך, יכולה הכלה לבטל השידוך, ופטורה מקנס.

והנה באופנים כאלו וכיוצא בהן נראה לי דאם נתבטל השידוך אינם יכולים לתבוע מהשדכן שיחזיר להם שכר השדכנות שקבל מהם, מאחר שלא ה"י כאן מקח טעות, אלא כל אלו נולדו לאחר השידוך, ואף שיש זכות לבטל ולא לשלם הקנס, מכל מקום מקח טעות אין כאן וכו' וכן שהמנהג לשלם מיד אחר התנאים, כבר זכה השדכן בשכרו ולא עוד אלא אפי' עדיין לא שילמו לשדכן, וקרה מקרים הללו וכיוצא מהן שלפי הדין יכול לבטל השידוך מ"מ חייבים לשלם לשדכן שכרו כי ס"ס אין כאן מקח טעות אלא זכות לבטל מכאן ולהבא אבל אם נתגלה מום בחתן א' בכלה, ובגלל זה נתבטל השידוך, אז בודאי חייב השדכן להתחזיר השדכנות וכ"ש שאם לא שילמו לו שהם פטורין לשלם לו כי מאחר שה"י מקח טעות הרי בטל השידוך מעיקרא וכאילו לא ה"י השידוך מעולם, ואם כי לא מצאתי מי שעורר ע"ז, מ"מ נלמד"ך כן, וכמו במתווך שבארתי לעיל שאם המקח נתבטל מחמת מום במקח חייב המתווך להחזיר דמי התיווך דהוי כאילו בטל מעיקרא.

ואם נמצא מום בכלה, וצד החתן אינו רוצה לבטל השידוך אע"פ שנתגלה מום שבסתר אצל הכלה, והכלה היא שבטלה את השידוך, אעפ"כ מתוויב השדכן להחזיר דמי השדכנות וכמו שהוכחתי לעיל לענין מ"מ וכמו שכתב בש"ג ובפרש"ה. ובסמ"ע שם. דבנמצא מום במקח הוי כאילו לא ה"י מקח כלל, ולא דמי לאונאה יותר משתות שלפי דעת המחבר רק המתאנה יכול לחזור ולבטל המקח ולא המאנה.

חלוקת שכר שידוך בין כמה שדכנים

שאלה

מה הם עיקרי ההלכות הנהוגות בזמן הזה לגבי חלוקת שכר השדכנים בשידוך שכמה שדכנים היו שותפים לעשייתו?

תשובה

א. אם פנו ההורים או אחד מבני הזוג לשדכן ומחמת פנייתם הוא הציע להם את השידוך - יקבל השדכן שכר מלא, כמו שנוהגים באותו מקום לשלם לשדכן בלעדיו, ואפילו אם את המשך המשא ומתן בין הצדדים עשו הצדדים בעצמם.¹

ב. אם לחתן הציע את השידוך ראובן, ולכלה הציע שמעון, ישלם כל צד את חלקו רק לשדכן שהציע לו אישית את השידוך.²

ג. אם לאחר שהשדכן הציע את השידוך נפגשו (או לא נפגשו) הצדדים, ומסיבה מסוימת נפסק השידוך ובא אח"כ אדם נוסף ששיכנע את הצדדים להמשיך ונגמר לבסוף השידוך, יקבל הראשון שנקרא "מתחיל" שלישי משכר השדכנות והשני שנקרא "גומר" יקבל את שני השלישים הנותרים.

הדין הזה קיים, למרות שאת עיקר העבודה ואת רוב הפגישות בין הצדדים עשה הראשון. מאחר ולולא עבודת השני שהביאה לביצוע השידוך - לא היה יוצא השידוך לפועל, לפיכך התקבל המנהג בקהילות ישראל שהשני מקבל שני שלישים משכר השדכנות.

ד. בנידון שבסעיף ג, כשהמגעים בין הצדדים נפסקו, אם השני הצליח לקדם את השידוך ולקרב יותר את הצדדים, אולם עדיין נשאר עיכוב מסוים, ובא אדם נוסף וגייש בין הצדדים והשידוך התבצע, יקבל הראשון שנקרא מתחיל [או מציע] שלישי, השני שנקרא "אמצעי" שלישי, והגומר - שלישי.³

ה. לאותם אנשים שכל צד רק בירר אצלם על אודות בן הזוג השני ומשפחתו כפי שמקובל לעשות - לא מגיע להם שום תשלום, אע"פ שבגלל המידע החיוני שהם מסרו לפונה, הסכים כל צד לגשת לשידוך או להמשיכו לאחר שכבר התחיל עד שהשידוך נגמר בשעה טובה.

אבל אם טוענים אותם אנשים, שלא רק בירר אצלם פרטים על בן הזוג, אלא שרק בגלל העידוד, השיכנוע והלחץ שהם הפעילו על הפונה, הסכים אותו צד שפנה אליהם לגשת לשידוך או להמשיכו, וללא זאת השידוך לא היה יוצא לפועל, במקרים אלו מגיע להם חלק מדמי השדכנות שצריך לשלם אותו צד שפנה אליהם, ואע"פ שאותם אנשים לא השתתפו בהפגשת בני הזוג בכל מהלך השידוך. לפיכך, במקרים אלו והדומים להם, על הצדדים לפנות ביחד לרב הבקי בהלכות אלו שיכריע לאחר שישמע את טענות הצדדים.⁴

ו. בכל מקרה שאנשים נוספים היו מעורבים בעשיית השידוך, כגון, שהם דיברו עם בני הזוג להמשיך את השידוך לאחר שנפסק וכדומה - צריך לרדן לגבי כל אחד, האם פעולתו הועילה לקרב את הצדדים בדבר מסוים שלא היה בלעדיו, או שלא הועילה כלום, ובהתאם לכך דנים האם מגיע לו שכר וכמה.

מקורות

1. רמ"א ח"מ (סי' פו סעיף לט), ביאור הגר"א שם (סי' קיז), רמ"א (סי' קפה סעיף י), ביאור הגר"א שם (סי' יג).

2. שדכן נחשב פועל. לפיכך מאחר ולכל צד ישנו פועל אחר, לכן כל אחד ישלם לפועל שלו. לפיכך, אם השדכן של צד אחד ויתר לצד שהציע לו על דמי השדכנות או שלא נעים לו לתבוע זאת ממנו [כמו ששיכח כאשר השדכן הינו אח או גיס של הצד שהציע לו וכדו'] ואילו לצד השני הציע שדכן אחר, ושני השדכנים ביחד עשו את השידוך, באופן שכל אחד מהשדכנים מדבר רק עם הצד שהוא הציע לו את השידוך, יצטרך הצד השני לשלם רק לשדכן שהציע לו את השידוך, והשדכן של הצד הראשון יוכל לבטל מהצד שלו או שימחל להם על כך ולא יקבל דמי שדכנות.

3. פתחי תשובה ח"מ (סי' קפה ס"ק ג) בשם מנהגי הקהילות, וע"ש תשובות נוספות בענין.

4. פעולת השדכנות שעליה משלמים שכר היא עצם הצעת השידוך לצדדים וגרימת הקירוב ביניהם ע"י הדיבור עם הצדדים עצמם, אולם בירור פרטים נחשב מסירת מידע בלבד שעבורו לא משלמים בנידון דנן כסף.

ז. דוגמא לדבר: אם הציעו לראובן לפני שנה את בתו של שמעון ואו הוא עדיין לא חיפש שידוך, וכעת הציע לו אדם אחר את השידוך וראובן הסכים להפגש והשידוך יצא לפועל. אם כשהציע השני אותו השידוך הסכים לכך ראובן מכיון שנוכח שהמציע הראשון הפליג או במעלות המדוברת ובמשפחתה, אלא שאו זה עדיין לא היה אקטואלי לגביו - נעשו הראשון והשני שותפים בחלק של "מתחיל" וכל אחד מהם יקבל ששית, והשני יקבל עבור המשך השידוך עוד שני שלישים מדיון "גומר".

אבל אם ראובן טוען שלא נוספה לו כל תועלת מדברי המציע הראשון, והצעת הראשון נשכחה ממנו או שמראש לא יחס לה כל חשיבות ורק מחמת המציע השני ושיכנועו הסכים להפגש - יקבל השני את כל דמי השדכנות.

ח. שדכן שבא מעצמו והציע שידוך לצדדים מבלי שיפנו אליו, אם לאחר שהציע עשו הצדדים מעצמם את כל הפגישות והמשא ומתן וכי' והשידוך התבצע - מגיע לשדכן שכר מדיון "יורד לשרה חבירו ונטעה שלא ברשות". אולם אם אמר השדכן לצדדים שיש לו שידוך עבורם, וכשיקשו לשמוע מהו - אמר להם, ואח"כ המשיכו זאת הצדדים בעצמם - שכרו של השדכן הנ"ל כמו כל שדכן שנשלח ע"י הצדדים, כמבואר בסעיף א'.

המנהג המקובל הוא, שאם לאחר שאמר להם מעצמו את הצעת השידוך ביקשו ממנו להמשיך ולהתעסק בוה - יקבל שכר מושלם כפועל עבור כל השידוך, ולא אומרים שעל ההצעה שרינו כ"מתחיל" יקבל שלישי לפי השכר שמגיע ל"יורד לשרה חבירו".

ט. נציין להבהרה דוגמא שבה קיים הבדל אם שכרו של שדכן הוא מדיון "פועל" או מדיון "יורד". אם למשל, רוב השדכנים או אפילו חלקם נוהגים לתבוע - 750 דולר מכל צד עבור השידוך, והשדכן הנ"ל תובע בדרך כלל ג"כ כמו אותם השדכנים, ומאידך ישנם שדכנים התובעים בין 500-600 דולר מכל צד, אם דינו כפועל - יקבל 750 דולר, ואם דינו כיורד - יקבל 500 דולר מכל צד.⁵

י. בכל מקרה שמגיע לשדכן או לכמה שדכנים שהיו מעורבים בשידוך את חלקם בדמי השדכנות, המנהג בזמן הזה לשלם לכל שדכן את חלקו לאחר האירוסין ולא מחכים עד הנישואין. לפיכך מי שמשלם לשדכן כלילה שבו נערכת מסיבת האירוסין - מקיים גם את המצוה ביומו תתן שכרו. כשלא עושים מסיבת אירוסין - משלמים לאחר עשיית ה"וורט".⁶

יג. אם שילמו לשדכן מה שמגיע לו על פי ההלכה, אלא שהשדכן תובע כסף נוסף, והוא מאיים על הצדדים שאם לא ישלמו לו כדרישתו הוא לא ימחול, והרי ידוע להם התוצאות החמורות מהדבר הזה וכדומה - אין להתייחס לאיום הזה, כי גם בשמים לא מתחשבים בתביעות שאינן הוגנות שנועדו ללקיחת כספים שלא כדין.

אמנם ראוי בכל מקרה שישנה תביעה כספית מצד השדכן או מכמה שדכנים שהיו מעורבים בשידוך וכל אחד טוען שמגיע לו כל דמי השדכנות או רובם וכדו', שהצדדים יפנו ביחד לרב או לביה"ד המוסכם עליהם, והנ"ל יכריע ביניהם.

אם השדכן לא מעוניין לבוא לבוררות, ולכו המשודכים לרב הבקי בהלכות אלו ויספרו לו את כל הידוע להם מהשתלשלות השידוך, ויעשו כפי הכרעתו.

מקורות

דוגמא לדבר, כשאדם מברר אצל ראובן על טיבו של רופא או עריד מסוים, אין דבר זה נחשב תיווך אלא מסירת מידע. משא"כ אם ראובן קישר בין חולה לרופא לעשיית ניתוח פרטי וכדו' נחשב הדבר בגדר תיווך, רק שתלוי בכל מקצוע האם נהוג באותו תחום לקבל שכר עבור עבודת תיווך כזאת. ועיין ג"כ קצות החושן (סי' קכט ס"ק ט).

אמנם אם מוסר המידע התערב בעצם השידוך כאשר הצד שפנה אליו לא רצה לעשות את השידוך, ורק בגלל העידוד והלחץ שהפעיל מוסר המידע נמשך השידוך, בנידון כזה עשה מוסר המידע גם פעולה הקשורה בעצם מלאכת השידוך. לכן, אפילו אם הוא לא דיבר עם הצד השני, יקבל מוסר המידע הנ"ל מהצד שפנה אליו חלק מדמי השדכנות, כפי חלקו במלאכת השידוך שיתברר בוודאות לאחר גמר השידוך.

5. ע"פ המקורות שציינו לעיל במספר 1.

6. רמ"א ח"מ (סי' קפה סעיף י).

סימן לנ

שירוק משתי ארצות

שאלה

שדכן שידך את ראובן הגר בארץ ישראל עם בתו של שמעון הגר בחורל, במדינה שבה נהוג לשלם לשדכן שכר שדכנות גבוה יותר מאשר בא"י, כמה צריכים המחזיקים לשלם לשדכן?

תשובה

א. שדכן הגר בארץ ישראל ושידך באמצעות הטלפון את ראובן הגר בא"י עם בת שמעון הגרה בחורל, אם המחזיקים פנו אליו כדי שיעשה את השידוך - יקבל משני הצדדים כפי מה שמשלמים בא"י. אולם אם הציע השדכן מעצמו את השידוך למחזיקים, והם המשיכו זאת בעצמם ללא עזרתו - יקבל מהורי החתן כפי מה שמשלמים בא"י ומהורי הכלה כפי מה שמשלמים בחורל לשדכן.¹

ב. שדכן שנשלח ע"י הורי החתן מא"י לחורל כדי לעשות עבור בנם שידוך עם בת שמעון הגרה בחורל, עבור עצם השידוך - יקבל השדכן שכר מהורי החתן כפי מה שמשלמים בא"י (בנוסף לכך יקבל מהם גם תוספת עבור הטיורחה של הנסיעה והוצאות הנסיעה ואש"ל), ומשמעון הוא יקבל כפי מה שמשלמים לשדכן בחורל.

אמנם אם סיכם השדכן בפירוש על מחיר מסוים עבור טרחתו לנסוע לחורל ולבצע שם את השידוך - יקבל מהורי החתן כפי מה שסוכם עמו.²

מקורות

1. קיימים שני אופנים של חיוב בעה"ב לפועל: האחד - מדין פועל, השני - מדין יורד לשרה חבירו ונטעה שלא ברושת המבואר בב"מ (קא). והחילוק ביניהם הוא כך: אם פונה בעה"ב אל הפועל שיעשה עבורו מלאכה, צריך הוא לשלם כמו המחיר שגובה הפועל הג'ל באותו מקום שנעשתה מלאכה זו. אולם אם הפועל עשה מעצמו מלאכה לבעה"ב מבלי שהתבקש לכך, ובעה"ב מעוניין במלאכה זו - ישלם לו בעה"ב כפי המחיר שהיה משלם לפועל אחר באותו מקום כדי שיעשה לו את המלאכה הזאת, מאחר ואת המחיר הזה חסך לו הפועל הראשון וזהו ההנאה הממונית שהוא גרם לבעה"ב.

נמצא לפי"ז בנידון דנן, כאשר המחזיקים פונים לשדכן הנמצא בא"י ועוד ממשרדו או מכיתו - דינו כפועל, ויקבל מהם שכר כפי מה שהוא מקבל עבור שידוך אחר שהוא עושה במקום עבודתו שזה - ארץ ישראל. לעומת זאת, אם השדכן הציע זאת מעצמו למחזיקים והם המשיכו אח"כ את השידוך בעצמם - דינו של השדכן כדן יורד לשרה חבירו, כמו שמבואר גם בבאור הגר"א חו"מ (סי' קפ"ה ס"ק י"ג) וע"ש, וישלמו לו כפי ההנאה הממונית שנגרמה למקבל העבודה, ומאחר והורי הכלה באופן רגיל היו פונים לשדכן במקום מגוריהם לעשות להם שידוך עבור בתם, כמו הרגילות של שאר האנשים לפנות לפועל במקום מגוריהם, והיו משלמים לו כפי מה שמשלמים לשדכן בחורל כי שם נעשתה העבודה, נמצא שכעת קיבלו הורי הבת הנאה ממונית מהשדכן הישראלי בשווי שדכן מחורל, שהרי זה הסכום שנחסך מהם, ולפיכך ישלמו לו כמו שכר שדכן מחורל. כי התשלום ביניהם הוא כמו המחיר שנחסך לבעה"ב מחמת היורד לפי המקום שבו קיבל בעה"ב את המלאכה.

משא"כ אם הם פנו לפועל בארץ ישראל - שהינו השדכן בנידון דנן - שעובד בא"י, שיעשה עבורם עבודה, התחייבותם היא כפי המחיר שהוא רגיל לקחת תמיד עבור עבודתו, איך מאחר ואותו פועל מקבל בארץ ישראל מחיר מסוים, אין הוא יכול לגבות מהם מחיר גבוה יותר מכיון שהם גרים בחורל, ולכן אפילו אם ההורים התקשרו אליו בטלפון מחורל לא"י שיעצו להם שידוך - יקבל השדכן שכר כמו שנהוג בארץ ישראל. כמו כן, נראה פשוט, שאם הורי החתן והכלה או בני הווג נמצאים בביתם בארץ ישראל, והשדכן פגש אותם "במקרה" באותו בית מלון שהתאכסנו וקיושר מעצמו ביניהם, והם המשיכו לבד את השידוך, שיקבל השדכן מדין פועל או יורד (תלוי כיצד נעשה השידוך) כפי המחיר שמשלמים לשדכן בארץ ישראל, אע"פ שכל הצדדים גרים בחורל וישארו לגור שם לאחר החתונה, ואפילו אם את המשך הפגישות עשו הצדדים ביניהם כשהיו בחורל.

הטעם לכך הוא, מכיון שאת ההנאה - עשה להם השדכן בא"י, הרי זה נחשב שכאן היתה באותה שעה השרה שנטעה, ולכן שמים כמה היה לוקח שדכן אחר בא"י עבור אותה עבודה שעשה השדכן הג'ל, ואת הסכום הזה חסך להורים, ולכן סכום זה הם ישלמו לו. וענין ג"כ בתשו' פנים מאירות (ח"ב סי' סג) והגלע"ד כתבתי.

2. הדבר פשוט מסביר, וכך גם נפסק להדיא בתשו' פנים מאירות (ח"ב סי' סג) וע"ש. היטב.

סימן לד

מקרים שפטורים לשלם שכר שדכנות

שאלה

שדכן הציע לראובן את בת שמעון, ולאחר שנפגשו - ראה ראובן שהם לא מתאימים, אולם לדעתו היא מתאימה באופיה ללוי חבירו, ואכן, ראובן הציע אותה ללוי, והשידוך בין לוי עם בתו של שמעון יצא לפועל.

האם מגיע שכר השדכנות לשדכן הראשון, או לראובן, או שהם נחשבים שותפים בזה?

תשובה

א. שכר השדכנות מגיע לראובן בלבד.¹

ב. שדכן או מתווך החוששים שמא הצדדים יפגשו או יראו את הדירה שהציע להם, וכשלא תמצא ההצעה חן בעיניהם הם ימסרו את המידע הג'ל לאדם אחר, יכולים להתחייב או לחייב בקנין את מקבלי המידע (לפני שהם מוסרים להם), שאם יעבירו זאת לאחרים ומחמת זה השניים יבצעו את השידוך או את העיסקה - מתחייבים הצדדים בחתימת ידם לשלם לבעל המידע את שכר השדכנות או התיווך, או את הסכום שהם יקבלו ממבצע העיסקה עבור העיסקה הג'ל וכדומה.

מקורות

1. היסוד העיקרי בתשלום שכר שדכנות או תיווך הוא - שהתשלום אינו עבור מידע שהיה בידי המתווך או השדכן ואחרים נהנים ממנו, כמו "פטנט" או זכויות יוצרים וכד', אלא התשלום מגיע רק עבור פועל שנעשתה ע"י המציע לצדדים עצמם. ובאופן זה, בין אם הצדדים פנו מיחמתם לשדכן שיציע להם את השידוך, ובין אם השדכן הציע זאת מעצמו והשידוך התבצע, בשני המקרים - מגיע לשדכן שכר שדכנות. אלא שישנו הבדל בין המקרים בגובה התשלום שיקבל השדכן, אם דינו כפועל (כשפנו אליו הצדדים) או שדינו כיוורד לשרה חבירו (כשהציע זאת מעצמו).

אמנם אם השדכן או המתווך לא דיברו כלל עם הצדדים אלא שעי' גרמתם נודע לצדדים מהמידע הג'ל - לא מגיע לשדכן או למתווך שכר מהצדדים. כי את התשלום עבור המידע משלמים רק אם הוא נמסר על ידו לעושי העיסקה עצמם, מאחר ולא משלמים בעבודה הזאת מדין "זכויות יוצרים" או "פטנט" אלא כשכר עבודה, והעבודה נחשבת בנידון דנן - רק אם ימסור זאת הפועל בעצמו לצדדים.

לפיכך, כתב בשו"ת חוט השני סימן ג' (ציוין ג"כ בגרע"א חו"מ סימן רסד סעי' ז ובפ"ת אה"ע סימן ז ס"ק טז) שאם שדכן כתב לראובן רעיון לשידוך עבור גיסתו, וראובן הציע לק אורו בסתם והשידוך יצא לפועל - פטורה הגיסה מלשלם שכר שדכנות לשדכן, מאחר והוא לא דיבר עמה, והיא יכולה לומר לו: "לאו בעל דברים ידידי אתה", והיא צריכה לשלם רק לראובן גיסה שהוא זה שהציע לה את השידוך.

אלא שקצת משמע מהתשובה הג'ל בנידון שלהם, שראובן מצידו צריך לתת לשדכן חלק מהשכר שקיבל, מכיון שנשלח על ידו לעשות את הפעולה הזאת. ומאחר והשדכן לא אמר לראובן שהוא משמש כשליחו בלבד, לפיכך הם נעשו כשותפים בעבודה הזאת ויתחלקו בשכר שיקבל מגיסתו. וע"ש שאפשר להבין גם אחרת מדבריו, כלומר, שראובן לא ישלם כלום לשדכן, ועוד צ"ע בדבריו.

לעומת זאת, אם פעולת השדכן היתה עבור ראובן עם בת שמעון וההצעה הזאת לא הצליחה, איך בכך נגמרה פעולת השדכן עם בת שמעון, וכשראובן הציע לה את לוי - הדבר נחשב כעיסקה אחרת לגמרי, שלא עסק בה כלל השדכן הראשון ויפנים חרשות באו לכאן.

כי הרי אין לשדכן שום "זכויות יוצרים" או "בעלות" על נערה פלונית, אלא רק הרעיון שפלונית יכולה להתאים לפלוני הוא הרעיון שלו, והרי הרעיון הזה לא יצא לפועל.

לפיכך, לא מביעי שלא יקבל השדכן שכר מהצדדים עצמם, כמו שפסק בתשו' חוט השני (ורק ראובן יקבל זאת), אלא אפילו מראובן לא יקבל מאומה, כי לא נשלח על ידו לבצע את העיסקה הזאת, ואין לו כל חלק בעיסקה זו, ועבור המידע משלמים - רק אם זה הגיע ע"י השדכן לצדדים עבור העיסקה המסוימת שאותה רצה לבצע ועבורה מסר אותה. משא"כ בנידון דנן שהשדכן לא הציע את השידוך הג'ל לצדדים, לפיכך הוא לא יקבל מהם דמי שדכנות, אלא ראובן בלבד נחשב השדכן שלהם ומגיעים לו דמי השדכנות.

סימן כו

שדכן שמסר פרטים כוזבים

שאלה

שדכן הציע שידוך לבחור, ואמר לו שאבי הבת מתחייב לתת עבור בתו דירה בירושלים. מחמת זה הסכים הבחור להפגש עם הבת, לאחר שוידר ושמע עליה פרטים טובים.

לאחר מספר פגישות בין בני הזוג הם הודיעו להורים שהם מסכימים להשדוך. אולם כאשר נפגשו ההורים לסכם את ההתחייבויות הכספיות של הצדדים, התברר לאבי הבחור שהורי הבת מעולם לא הבטיחו לתת דירה, והם מוכנים לתת לבתם לכל היותר מחצית ממחיר דירה ביישוב חרדי המרוחק מחצית השעה מירושלים, והשדכן הוא זה שברך מליבו במיד הבטחה בשם אבי הבת שמעולם לא נאמרה לו. כתוצאה מכך הפסיק אבי הבחור את הקשר בין הצדדים.

אולם מאחר וכבר נוצר קשר בין בני הזוג, הם לא היו מוכנים לשמוע הצעות שידוך אחרות. לפיכך מחוסר ברירה נפגשו ההורים פעמים נוספות והגיעו לבסוף להצעת פשרה מסויימת, כאשר לשני הצדדים ישנה תרעומת גדולה על השדכן שהטעה אותם במיד, וכתוצאה מכך גרם לכל אחד מהם התחייבויות כספיות נוספות בניגוד לרצונם.

לאחר עשיית השידוך, תובע השדכן משני הצדדים דמי שידוך בשלימותם כפי המקובל בשוק. אולם הצדדים אינם מסכימים לשלם לו כלל, כי לטענתם הוא גרם לכל אחד מהם הפסד כספי גדול יותר מרמי השידוך, כי כל אחד התחייב לשלם לוולתו יותר ממה שחשב

בתחילה. כמו כן הם טוענים, שלכל אחד מהם היו הצעות אחרות שהדך שכנגד הסכים מראש לתנאים הכספיים שהם הציבו. הדין עם מי?

תשובה

א. לשדכן מגיעים דמי שדכנות מלאים.¹

מקורות

1. השדכן הרי הציע לצדדים את השידוך המתאים להם, וכפי שגם הוכח בפועל שבני הזוג התקשרו ביניהם לבסוף בקשר של קיימא. רק שבפרט מסויים השדכן הטעה במיד את בני הזוג ומשפחותיהם, דבר שלא מנע מהם לבסוף לעשות את השידוך. אע"פ ששניהם טוענים שאם היו יודעים את האמת בתחילה הם לא היו מפגישים את בני הזוג.

נמצא שבנידון דנן השדכן עשה את עבודתו כעבודת שדכנות עבור תמורה כספית, וכמו כן רק מחמת הצעתו והפגשתו את בני הזוג נעשה השידוך מרצונם של הצדדים ובהסכמתם המלאה, למרות הקשיים שנוצרו במהלכו מחמת התרמית של השדכן. לפיכך, מאחר והצדדים בהסכמתם לעשיית השידוך נהנים ומשתמשים בעבודת השדכן ששווה כסף, והתשלום לשדכן הוא עבור הבאת הצדדים לעשיית ה"יוזר" בדרך להקמת בית בישראל, דבר שנעשה בנידון דנן מחמתו, לכן מגיע לשדכן מהצדדים את מלוא דמי השדכנות כפי המקובל באותו מקום.

כמו כן טענת הצדדים שהיו להם הצעות אחרות והפסידו כסף מחמתו וכי איננה נכונה, ובפרט לא בנושאי שידוכים. כי בשידוך רק אדם אחד מתאים לאותה בת וכן להיפך. נמצא שאף אם כל אחד היה נפגש עם הצעות אחרות שהיו לו, מסתבר שזה לא היה יוצא לפועל. מכיון שלפי מה שהוברר לצדדים בנידון דנן, הרי כל אחד מבני הזוג מרגיש שמצא את זיווגו, וכל שאר ההצעות אינן מתאימות לו. נמצא שאף אחד לא הפסיד כסף, מכיון שכל אחד קיבל את זיווגו ושילם את המחיר הראוי לעשיית הזיווג שלו.

לפיכך, אע"פ שהשדכן היה צריך לומר את האמת, ואסור לו למסור פרטים שאינם נכונים, אולם מחמת זה ששינה בדיבורו לא יגרע משכרו, כי בפועל השידוך נעשה רק מחמת עבודתו.

שאלה

לבחור הוצע שידוך ע"י חבירו. אמנם המציע מפאת גילו הצעיר לא רצה להציע הצעה זו לצד הכלה. החתן שהתלהב מהצעת השידוך, החליט לבצע את השידוך בעצמו. לפיכך הוא טילפן להורי הכלה תוך כדי שינוי קולו, הציג את עצמו כשדכן, והציע לבת שלהם בחור טוב (כלומר, את עצמו). באופן זה נהג הבחור הנ"ל במשך כל תקופת הפגישות והדבר עלה בידו, ולבסוף הוא נשדך למול טוב עם הבת הנ"ל.

בעת האירוסין נתנו הורי הכלה לחתן סכום כסף, שמקובל לשלמו כדמי שדכנות, כדי שיעבירו ל"שדכן". החתן שואל האם מותר לו לקחת את הכסף הנ"ל לעצמו מכיון שכלפיהם הוא פעל כשדכן גמור או שמא הוא צריך להחזיר להם את הכסף הנ"ל (באופן שלא יבחינו בכך) כי הכסף אינו מגיע לו, מכיון שאם הם היו יודעים שהוא השדכן – הם לא היו מסכימים לשלם לו. מה הדין?

תשובה

א. החתן צריך להחזיר להורי כלתו את הכסף שקיבל מהם עבור השדכן, אולם ראוי שיעשה זאת באופן שהם לא יבחינו בכך. נוסף עוד, שמעשה החתן היה כרוך באיסור תורה של גניבת דעת (של הכלה ומשפחתה) ואסור היה לו לעשות כך, אלא היה צריך לבקש מאדם אחר שיציע להם את השידוך.

ב. החתן צריך לשלם לחבירו דמי שדכנות, עבור השידוך שהציע לו.¹

מקורות

1. מבואר בקצות החושן (סי' קכ"ט ס"ק ט) בשם תשו' הרא"ש, שאדם מחייב לשלם שכר לאדם שעשה עבורו מלאכה על דעת עצמו, רק בעבודות שמקובל לשלם עבורן כסף. אולם עבודות או מעשים שמקובל שאחד עושה עבור השני מבלי לקבל עליהן שכר, נחשבים כעשיית חסד בלבד. בעבודות מסוג זה אם מקבל העבודה לא התחייב מראש בקנין לשלם שכר עבורן – הוא פטור מלשלם שכר. לפיכך נקט שם הרא"ש בתשו' שנפסקה להלכה ברמ"א (סי' קכ"ט, כד), שאם אדם חתם ערבות לחבירו, לא מגיע לחותם הערבות שכר עבור ערבותו, אלא אם כן התחייב לו הלווה בקנין לשלם לו שכר על כך.

שדכנות ותיווך הן מלאכות שמקובל לשלם עליהן שכר בדרך כלל. אולם זה רק אם מבצע העבודה הינו אדם זר ואינו חלק מעושי העסקה או השידוך. אולם אם המתווך או השדכן הינו אחד מעושי העסקה, הרי הוא נקרא "בעל דבר" ולא מתווך או שדכן, ובמקרה כזה לא מגיע לו שכר עבור עבודתו.

לפיכך אם אדם פנה למתווך מקצועי שישג לו קונה לדירתו ויקבל דמי תיווך כמקובל, והמתווך החליט לקנות את הדירה לעצמו, במקרה זה לא מגיעים למתווך דמי תיווך, אע"פ שהוא השיג למוכר אדם שיקנה ממנו את הדירה, ולכאורה מאי נפ"מ למוכר מי קונה ממנו את הדירה. אולם מכיון שבמקרה זה המתווך הינו אחד ממבצעי העסקה, דהיינו שהוא קונה הדירה, ומאחר ודמי תיווך המנהג לשלם אותם הוא רק לאדם שאינו חלק מהעסקה, לפיכך בנידון דנן נותר דינו של הרא"ש, ולכן המתווך לא יקבל שכר עבור מציאת קונה לדירה.

אמנם פשוט, שאם המתווך הוא חברה הטוב של הצדדים מבצעי העסקה, או אפילו קרוב משפחתם, מכל מקום אם אינו צד בעצם העסקה – אלא כמו אדם זר שמקשר שני צדדים – במקרה זה הוא יקבל את שכרו המלא.

לאור זאת, בנידון דנן שהחתן שידך את הכלה עבור עצמו, אין הוא נחשב לשדכן אלא ל"בעל דבר", ולבעל דבר מקובל שלא משלמים דמי שדכנות, כי הוא עושה זאת עבור עצמו. לפיכך החתן קיבל כסף שאינו מגיע לו ועליו להחזירו להורי הכלה. אמנם הוא רשאי לעשות זאת באופן שהורי הכלה לא יבחינו בכך, כדי למנוע מכולם את אי הנעימות הכרוכה בדבר. אולם החתן צריך לשלם תשלום מלא לחבירו שהציע לו את השידוך, מכיון שביחס אליו לא היה מעורב אדם אחר בשידוך מלבד חבירו הנ"ל.

פתחי

שכירות - פרק יד

שדכנות ומסירות

חוישן

- ו. אפילו לא ביקש ממנו שיתן או שישך לו, חייב לשלם שכר הראוי (ו).
 ז. מתוך או שדכן שהתעסק ולא הצליח להביא לידו גמר, אין לו שכר כלל (ח). ויש אומרים שאם ביקש ממנו לילך ולהציע, נתן לו עכ"פ שכר טרחה (ט).
 ח. הציע עסק או שידוך ונגמר הדבר ע"י אחר, יש כמה צדדים בדברי האחרונים בדין תשלום השכר (י). ויש אומרים שכל שעשה מעשה שעל ידו נתקרב הדבר, אע"פ שנגמר ע"י אחר, יש לו דין מתחיל ומציע (יא).

- א. שדכנות וסרסרות (דמי תורן) בכלל שכירות פועלים הם (א). ושיעור שכרם הוא לפי מנהג המקום (ב).
 ב. עיקר חובת תשלום שכר שדכנות מוטל על המחזיקים (ג).
 ג. אמר השדכן שלא יטול שכר, אין צריך לשלם לו (ד).
 ד. אמר לשדכן שלא יתן לו שכר, נראה שיש אופנים שמ"מ חייב ליתן לו (ה).
 ה. המבטיח לשדכן שכר יותר מהרגיל, נחלקו הפוסקים אם חייב לשלם לו מה שהתנה עמו (ו).

(א) פשוט בפוסקים, וכ"כ הרשד"ם באהע"ז סימן ריב, ועי' פרק ט לענין כל תלין, ויש להזהר בזה מאד שלא לקפח שכר הסרסור או השדכן (וכתב בשו"ת לכוש מרדכי מהר"ד סימן יא שיש מקומות שהרב אינו מסדר קידושין עד שישלמו שכר השדכן). ולא דרך גיסא מצוי מאד שהסרסור או השדכן מצלל ומעלה תביעות אף שאינו מגיעות לו, וגם בזה יש משום גזל, ומצויים הרבה סכסוכים ודויד בהלכות אלו, ובפרט כשיש יותר מסרסור אחד, ורע"ז מאד להתייער עם ח"ו ולהתפשר בדרך נוחה ולא לתבוע למצות הדין עד תום כשאין הדבר ברור, ואני לא באתי בפרק זה להביא כל האפשרויות העוללות להוציא בהלכה זו, כי אם עד כמה שמצאנו בפוסקים, בחוססת קצת דברים השכיחים וכפי הגלעניד, וכמה הלכות הנוגעות לשדכן וסרסור מפורשים בחיבור זה בפריקים הקודמים, ועי' בספר הליכות ישראל שהאר"ך בהלכות אלו, ולענין להתעסק בשדכנות אצל עובד עבירה, עי' שו"ת משיב דבר ח"א סימן לב שמצדד להקל למי שאומנו בכך בשכר, וכבר הבאתי בפרק ז בשם השד"ח שהביא גם מדברי ספר קדושת ישראל שסובר שאין איסור מסייע ידי עובד עבירה כשעושה בשכר, והשד"ח רחה דבריו, ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' פכ לאחר שהוכיח שאין בזה משום לפני עור נקרא משום מסייע, סמך להקל ע"י דברי הש"ך ביו"ד סימן קנא סק"י שעבד עבירה במזיד אין מצוה להפרישו, וצ"ל לדברי הח"י סי' קפה ומהר"ם שיק אור"ח סי' ריג, וסיים מוטב שהיו שוגגין וכו'. ועי' דרכי תשובה סימן קנד סק"י שהביא דיעות האחרונים בענין הדבר מנהג המדינה בדמי שדכנות, וסיים שכל גליל וגליל לפי מנהגו ויש מקומות שהיו משלמים שדכנות על פי גובה הגדוניה, ועי' בדברי גאונים כלל ק"י סימן כז, ובמשפט שלום סוף סימן קפה, ודברי מליכאל ח"ד סי' קפא, שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' סו, ועי' בשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן טג בדין שדכן ממקום הוול למקום הירוק או להיפך, ובשו"ת בצל החכמה ח"ג האריך בכמה אופנים בזה, ועי' שו"ת בית יצחק אה"ז ח"א סימן קטו, מנחת אלעזר ח"ב סימן יז ובמפתחות, אורח"ח"מ כלל ו בשו"ת קנין תורה ח"א סימן ל, וכתב במשמרת שלום סימן קפה אות יב בשם כתבי הידע קדושים שהמנהג שאין משלמים פחות לזדכן, ואם ההוצאה יתירה על מה שהמנהג לשלם נתן לו הוצאות ולא שכר שדכנות, ובמנחת שו"ת סימן וסד כתב שאפילו במקום שהמנהג לשלם הוצאות, אם קצב לו שכר הוצאות מהר"ן הדמים מודיעים, וכמ"ש בקצוה"ח סימן שיב בשם תורה"ד, עי' פרק ו הערה יח, וכתב עוד במשמרת שלום שם לקריא אות ח שגם כשלווק בהקפה נתן שכר סרסור מכל העסק, (ג) ערך ש"י סימן קפה, וכתב שאף כשאני יכול לגבות מהמחזיק אינו יכול לתבוע מהחזיק, דלא אדעתא שהחזיק ישלם לו נחת, עי"ש. ובשו"ת הש"י משה סימן מן (דף לא ע"א) כתב שהאב הוא שולחן של החתן, וצ"ל לדברי הש"י סימן עה ס"ק פג, ורע"ז, ובפ"ש לא ע"ז שם כתב בשם שו"ת עבודת הגרשוני במי שחבש מאלמנה שכר שדכנות והכניסה כל אשר לה לבעלה, ובא לתבוע מהבעל חלקה בשדכנות, שהעלה שהבעל חייב לשלם, ומשמע ורקא בנדון דידה שהכניסה כל אשר לה לבעל, אבל בלא"ה אינו יכול לתבוע מצד אחד מה שהוציא השני לא פרע לו, וכ"כ בשו"ת בית יצחק אה"ז ח"א סי' טו, ומ"מ סיים שיתפסק עם השדכנים, וגם באורח"ח"מ כלל ו סימן דן כשאצד אחד אינו יכול לשלם, אם יכול לתבוע מצד השני, ולא תעלה דבר ברור, וסיים שהמנהג לפייס את השדכן, ובשו"ת אבני נזר ח"מ סימן לו כתב שצריך חיוב שדכנות הוא על הזוג, שלהם נעשה הטובה, אלא שהמחזיקים משלמים עבורם, ונראה שאין זה סותר לדברי האחרונים שהבאתי, שמכיון שסוף סוף נהוג שהמחזיקים משלמים, שוב אינו יכול לגבות מהם, כיון שעל דעת כן נחית (עי' פרק ט סעיף כב ובהערות שם), ופשוט שכשנא מחזיקים החיוב על הזוג, וכשיש קרובים המתעסקים עבורם, נראה שהחייב מוטל עליהם, אלא שאפשר שבאופן זה כשאנים הוציא יעלם או שאין להם יכול השדכן לחזור על הזוג, שאין החיוב שעל המתעסקים כחיוב של מחזיקים ממש, (אגב, נלעני"ד שבכל בניני מנהגות שהמחזיקים מתעסקים במשותף עבור הזוג, כגון רכישת דירה והרשית וכיוצא בזה, דינם כשותפים, וכל שאינו יכול להוציא מהאחד חלקו, יכול לתבוע מהמחזיק השני כדון שותף, וכן מתוך שצדד יורה לאחד מהמחזיקים, ח"ו בהכרח לשניהם, ואם אחד מהמחזיקים יעלם או שדך קודם שהודיע הסרסור למחזיק השני, נראה שאין לו שכר כלל, א"כ קירב הדבר ע"י שדכר על לבו של המחזיק, ואז יש לו דין חצי מתחיל). (ד) פת"ש באהע"ז שם בשם שו"ת חוט השני סימן ב דמה שרגלים העולם לומר שאע"פ צריכים לשלם לו אין לזה שורש ועיקר כלל בתלמוד או בשום פוסק, וכ"כ רע"א בח"מ סוף סי' קפה בשם מהר"ק"ש, וכתב שאע"פ שטוען שרק כדי להשיב מקחו אמר כן, אין בדבריו כלום, וכן משמע בשו"ת מהר"א הלוי ח"ב סי' קיז, ועי' בדבריו שם סימן קנד וסימן קיא בדין סרסור שאמר שיקח ממנו סכום מסוים והוא פחות מהשכר המקובל אם היו כמחילה, ואם מתחלה אמר השדכן או הסרסור שלא יטול שכר וקודם כזה הענין אומר שלא יגמור הענין א"כ יבטל לו שכר, עי' פרק יא בדין פועל בחנם שיכול לחזור ולתבוע שכר, ומסתבר שכל שלא גמר הדבר יכול לתבוע כל השכר, וכתב בשו"ת מהר"א הלוי ת"ל שאף אם טוען המחזיק שהבטיח לו שכר כדי שלא יקלקל השידוך, אין בדבריו כלום לחייב לשלם, עי"ש, ומ"מ נראה שאם אין הצדדים יושלים לו שכר, אע"פ שאינו חייב להתעסק עוד בזה, מ"מ אסור לשדכן לקלקל הדבר, (ה) עי' פרק ז שהבאתי מדברי האחרונים בדין עושה לחבירו טובה ואמר לו מתחלה שלא ישלם לו, ועפ"י דברי האחרונים ולפי מה שהעליתי שם נראה שמתוך או שדכן הבא לתציע, וקודם שמסר פרטי ההצעה אמר לו הצד שאינו רוצה לשלם לו שכר, ואעפ"י מסר לו השדכן פרטי ההצעה, נראה שפשוט מלשלם לו, שאם אינו מפרט לארשת בחנם לא היה לו למסר פרטים, ועי' כן מסר שלא ישלם לו, אבל אם לאחר שכבר שמע פרטי ההצעה אמר לו המחזיק או הצד דע שלא אשלם לך שכר, אינו יכול לפטור עצמו בכך, שהרי למעשה כבר נתחייב לשלם אם יגמר הדבר, ולכן אף אם לא אמר השדכן כלום והמשיך לטפל בדבר ונגמר, חייב לשלם לו, ואפשר שאף אם הסכים השדכן או הסרסור לדבריו, אין זה פוטרו כי אם בקנין, (ו) עי' פרק ז שהבאתי מדברי האחרונים בדין המבטיח שכר יותר מהראוי לו, ולגבי שדכן כתב הרמ"א סימן וסד סעיף ז שאין לו אלא שכר הראוי, והש"ך שם כתב בשם המהר"ש שנותן לו כל מה שהתנה, וכתב הש"ך דלא פליגי שהרא"מ איירי במקום שיש קצבה לשדכנות, והרש"ל איירי במקום שאין קצבה, וככתב"ז כתב

שלדעת הפוסקים בטעם דין מעבורת דמצוה קעבדי, בשדכן יש בו משום מצוה, אבל סרסור אין בו מצוה ונתן לו כל מה שהתנה עמו, עי"ש, ועי' להלן, ובקצוה"ח שם סק"ג כתב דכיון דקיי"ל שבמקום שיש הפסד קצת חייב בכל מה שהתנה, אי"כ גם בשדכן מפסיד בביטול זמנו, עכ"פ פרוטה, א"כ עשה השדכן פעולתו בדיבור בלבד בלי שום ביטול זמן ולא היה לו הפסד (ומ"ש הקצוה"ח שזה נהנה וזה חסר מעט, עי' שו"ת בית יצחק ח"מ סימן עובש"ת שו"מ מהר"ד ח"ג סי' פכ מ"ש בזה, והשו"מ מחלק קצת עשה השדכן מעצמו לביא אמר לו לעשות עבורו), ועי' פת"ש בשם כמה אחרונים הסוברים שבשדכן צריך לתת כל מה שהתנה, ועכ"פ לפי המנהג חייב ליתן לו אע"פ שלא טרח כ"כ, ולמעשה נראה שהוא ספיקא דריגא אם הבטיח לו יותר מהמנהג, וכ"כ בשו"ת חכ"צ סימן נז, ולכן במקרה כזה יעשו קנין (ובמשפט שלום דבשטר לא הניחו), שבקנין לכ"ז חייב ליתן כל מה שהתנה, ובשו"ת גור ארי' יהודה ח"מ סימן ז כתב שגם מנות הנתבע היו כיד הסרסור תליא בפלוגתא דבסמ"ן פא סעיף ד אס"י יש טענת השטות כשממנו בידו, ועי' במשפט שלום סימן קפה ובמשמרת שלום שם שהאר"ך בזה, והביא בשם שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן קנו בשם תשובות מיימוני לספר נזיקין סימן כב שיש לחלק בין שדכן קבוע שאומנו בכך, שמסתמא מפסיד שהיה יכול להרוויח בשדכנות אחרים (עי' לעיל בדברי הקצוה"ח), משא"כ אדם סתם (צ"ע, דמ"ש יש ביטול זמן), תליא בפלוגתא, וסיים שהשו"ת שקשה להוציא בלי ראיה ברורה, ולכן גם בשדכן קבוע יעשה קנין, והביא עוד המשפט שלום שם שו"ת מהר"ם ב"ב החדשות סימן שח שאם אחד מהצדדים הבטיח יותר מהראוי, שוב אינו בדין מפסיד, שהרי לצד השני עוסק בלא"ה, עוד כתב בשם שו"ת הרמ"א סי' פו שאם נפל למחזיקים עבור העסק היו כמפסיד, ולאורד פשוט הוא, ואפילו הוציא הוצאות כגון טלפון מסתבר דהרי כמפסיד, ועי' יש להתפסק כשנדון לו שידוך או עסק אחר מדברי הפוסקים בדין המבטיח לענין שכר יותר מהראוי שאפשר שחייב כלא טרח, אלא בשדכן ועי' שו"ת חת"ס בשמדתלן חייב ליתן כל מה שהתנה, וכ"כ בשו"ת שבו"י ת"ל שאף להרמ"א נותן בסרסור ושותלן כל מה שהתנה, ועי' שו"ת בית יצחק ת"ל כשתלן למנוי רב שדרש שכר הרבה, שאינו דומה לשותלן בחזקת ישוב שנגדון השכר, כיון שאסור להתמנות בשביל מקום, וגם במחנה"א ה' שכירות סימן טו מסיק שדעת הר"מ דעת יחידה היא וצריך ליתן לו כל שכרו, עי"ש. בפרק ת"ל הבאתי מדברי הפוסקים בדין המבטיח לענין שכר יותר מהראוי שאפשר שחייב כלא טרח, ונראה דה"ה בשדכן, וכמ"ש בקצוה"ח, ואפשר שאף לדברי הנה"מ שם שפוטט משום דהיו כנדרים אונסים, הרי בשדכן אינו אנוס שחשבו כנדרים אונסים, ועי' שו"ת אמרי יוסף ח"א סימן צא, בשו"ת חקת לב ח"מ סימן קלז חמה במ"ש כמה פוסקים שבשדכן יש בו משום מצוה, שלא מצוי אלא מצוה למסור כפ"י, ומצד זה היה יכול לשדך פלוני עם בת פלוני והיה ג' מקיים המצוה, ושכרו הוא משום שמשך עם מי שרצה ונראה לו, ודבריו פ"ז, (ז) עי' פרק ת"ל שהבאתי מדברי הפוסקים שאינו יכול לומר בחנם עשית הואיל ולא צויתך, ויש נחבא שאפילו הוא קרוב או אוהבו אינו יכול לומר חשכתי שתעשה בחנם, וכיון זה כתב בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סימן טו בנדון דידה שהקונה חשב שהסרסור הוא שותף, שכיון שגמול שאינו שותף, משום שחשב הקונה שהוא שותף לא הפסיד שכרו, ומה דמשמע מדבריו ששותף אינו נזקק ישר כסרסור, דאל"ה מה איכפת לן שחשב שהוא שותף, נראה דהיינו כלא טרח, אלא שבא מוכר או קונה, או סרסור, אבל כשהשותף טרח למצוא קונה או מוכר לעסק השותפות, נראה דרמי לשותף שעסק יותר מהבדיו שיש אומרים שנוטל שכר טרחו, וכמ"ש בפרק ח סעיף לו, ושוב נראה דרמי למ"ש הרמ"א בסימן רסד סעיף ד שאם עשה ע"ד עצמו אע"פ שנהנה חבירו אינו יכול לתבוע שכר, אבל אם מתחלה ידע ידו חבירו ג' חייב לשלם לו, ועי' דניא אבירה פרק ח סעיף יא, וכתב בשער משפט סימן עג ס"ק יז דה"ה שכר טרחתו בכלל הוצאות ומשלם מה שנהנה, ובשו"ת מהר"ל דרשקן פסקים סימן קצו כתב שקונה שדכר על לב המוכר שיוויל מקחו, ומתוך כך באו הרבה קונים אינו נוטל שכר סרסרות, דאדעתא דנפשיה עבד (וצ"ע דאטו אם לא עשה ע"ד עצמו, אלא דכר על לב המוכר שיוויל שמתוך כך יבואו קונים, וכי יכול לתבוע ממנו שכר), עוד כתב שאם שכר סרסור והסרסור הועיל לעוד אחד, נוטל שכר גם מהשני, עי"ש, ומשמע שאינו גורע מהראשון, ומדבר"ה הרא"ח סימן ז משמע שכל קרוב שאין מוטל עליו להתעסק כנשואי המדובר יש לו דין שדכן, ובמשמרת שלום שם אותה הביא בשם שו"ת מהר"ם מינץ עי' דע שמעשים בכל יום שקרובים מכניסים עצמם בתוך הענין לגמור הדבר כדי לגמור ומ"מ אין להם דין שדכן כיון שלא התחילו בדבר, ומוכח מדבריו שגם כשאין שדכן אחד אלא שהקרוב לא אציל, ונראה דלא פליגי על הראנ"ח, שלא כתב שקרוב יש לו דין שדכן אלא כשהוא מציע הראשון, ואילו מהר"ם מינץ איירי כשכבר התחיל אחר או שהמחזיק שאלו ואז אין לו דין שדכן, עי' לעיל הערה ג ועי' להלן, עי' ש"ך סימן רמו ס"ק יא בשם מהר"ש"ל (הבאתי דבריו בפרק ת"ל), ומשמע מדבריו שאם כבר התחיל שדכן אחד בחנם ובא זה והציע וגמר הדבר, יש מקום לומר שחשב המחזיק שגם הוא יעשה כזה ואינו חייב ליתן לו שכר, שיש אומרים דמוכר שלא נתרנה לתת שכר נשיכול לקבל ההנאה בחנם, מיהא אם יש מקום לומר שלא היה נגמר ע"י השדכן הראשון חייב בשכרו כדון גומר, כמ"ש להלן.

(ח) פשוט בדברי הפוסקים ששדכן דומה לקבלן ואינו נוטל רק עבור גמר המלאכה, בין טרח הרבה ובין גמר הדבר בקלות, ומשמע שאם לא גמר אינו יכול לתבוע אפילו הוצאות שרצוהו, א"כ ביקש ממנו אחד מהצדדים שספקו, וכמ"ש להלן, וכתב בשו"ת שבו"י ת"ל ששדכן יש לו דין קבלן ויש לו דין אונאה, ועי' ד"ל כלל סימן ז בשם שו"ת ח"י סי' פכ (ט) עי' בב"י סימן קפה מחורש ב שהביא דברי הרא"ש בתשובה, ומסתפק בה"ש שם בדעת הרא"ש, ונראה בסוף דבריו שהרא"ש כתב בזה כ"ז צדדים, דאפשר שצריך לשלם לו שכר טרחו כדון יד להציל ולא ידעל מעצמו כי אם ע"י שהמחזיק שאלו דרך עצה והוא הכניס עצמו לגמור הדבר אין לו דין שדכן, וסיים אציל, ועוד כיון ואינו חייב ליתן לו שכר, שיש אומרים דמוכר שלא נתרנה לתת שכר נשיכול לקבל ההנאה ובמשפט שלום סימן קפה הביא דברי המרדכי בפ"ק דב"ק (סימן קעג) בשם רבינו יואל בראובן שאמר לשמעון שילך למקום פלוני להשתדל ביוגא אחרת, והלך והביא הבורח לכאן ולא יצא הדבר, שאם הבטיח לו ש"ט בשביל שטרח לילך חייב ליתן לו אע"פ שלא יצא הדבר, אבל אם לא הבטיח לו אלא עם גמר היוגא שטור לגמרי, שהריב שדכנים יגיעים לריק ומצויהם הרבה ואינם מצליחים ומפסידים טרחם

פתחי חושן - המשך

י. נחבטל השידוך לאחר התנאים, לא הפסיד השדכן שכרו (יד), אבל במקום שנוהגים שלא לשלם עד לאחר הנשואין, ונחבטל השידוך, א"צ לשלם שכר שדכנותו (טו).

ט. חיוב תשלום דמי תווך ושדכנות חל מיד עם גמר העסק או השידוך (יב), ובדבר זמן תשלום שכר שדכנותו או לאחר האירוסין או לאחר הנשואין, תלוי במנהג המקום, ובמקום שאין מנהג יכולים לעכב מלשלם עד לאחר הנשואין (יג).

למכור, ובא אחד ושלח לו קונה (ונראה שאם בא אליו המתווך היה עליו לומר בתחלה שכבר פרסם ואינו רוצה לשלם דמי תווך), לכאורה יש מקום לומר שגם בלי המתווך היה מקבל קונה, ואם לא עסק המתווך בגמר מניע לו, אלא שיתכן שהיה צריך להמתין זמן רב יותר, או שלא היה משיג תנאים כאלה, וע"כ נראה שיש ליתן בזה לפי אומדנא, ואולי יש מקום לחלק לפי מצב הדיעבד והביקוש של דירות, וגם אם דרכו של הקונה לקרוא ולחפש בעתונים בהצעות למכירת דירות, וע"כ שו"ת אגרות משה ח"י"מ סימן מט. בערך ש"י סימן קפה מסתפק כשהשדכן הגומר לא נודע לו על כך מהראשון, אלא לאחר שהתחיל הראשון ועזב באמצע המציא השני מעצמו, והעלה שכל השכר לשני אם הראשון לא הביא לקידוד דעתו, עיי"ש שהביא ראיות לזה, ולכאורה נראה לדייק שאם הראשון לא עזב הענין, אלא שהשני הכניס עצמו באמצע, אע"פ שלמעשה נגמר ע"י השני, יש לראשון דין מתחיל. ויש לעיין במי שמע ממחוק על דירה ולא קנאה, וסיפר לאחר שקנאה, ונראה שאם אינו מקבל שכר תווך, אין למחוק כלום, שכמה שמסר לו לא הועיל לו כלום, ואע"פ שנהנה חבירו על ידו, לא מצניח חיוב בכח"ג, אמנם אם מקבל שכר, וראי' שצריך לתת למחוק חלק משכרו. בשו"ת מהר"ל דיסקין פסקים סימן קצ"ד כן כשהתנה עם הראשון על שכר הרבה, ובא אחר וסייע לגמור, אם יש למסייע כער השכר שהבטיח לראשון או כפי הראוי, ונראה דעתו שאין לו אלא כפי הראוי, ואפשר שגם לראשון אינו נותן הכל כיון שגמר, אלא שמסתפק באם הראשון שלח את השני, וככתב דאפשר שיכול השני לבקש חלק בשכרו המרובה, שאילו לא הוא לא היה רוצה לדין או לבורר להחליט עם שטרותה של השדכן. ויש לזכור באמצע נגמרים, כבר כתבו הפוסקים שהלוי לפי מנהג המקום (בערוה"ש אה"צ"י סוף סימן נ כתב שלאמצעי אין כלום, ומ"מ המנהג לתת להם דבר מה), ועד כמה שירדע לי נהוג בזמננו לתת שליש למתחיל ושני שליש לגומר, ונראה מדברי הפוסקים האחרונים שכן היה נהוג בימיהם, וקשה לגדור בדיוק מה נקרא מתחיל ומה נקרא גומר, וזכאי לדין או לבורר להחליט עם שטרותה של השדכן. ויש לזכור כשהגיע לאחר מהצדדים, והמתחיל עצמו, או ע"י שליח, מסר למחוק השני, אם יכול לחברו גם מהצד השני, ולכאורה משמע מרבית הפוסקים שרק מהצד שהגיע לו מגיע לו שכר, וע"כ שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן יבספר הליכות ישראל. ובמ"ש הנו"ב שאף אם מכניס קרוב יש לו דין שדכן, כתב המהרש"ם שם בספר שחקי משפט מפסק י. וציטטו שאם המתחיל הוא חתן ולקח קרוב למסור, אין לקרוב כלום בשדכנותו, ולא נתבאר אם מגיע הכל לשדכן החתן, או דילמא סוף סוף לא טרח בגמר, ומסתמך הפוסקים משמע שהכל לשדכן המתחיל כאילו נגמר ע"י המתחיל עצמו. (רא"ע ע"י הנהגת הקידומת

מרבית הש"י יעקב, וכ"כ במשפט שלום בקו"א לסימן קפה בשם מהר"ם מינץ סימן בא בדין מי שסיים לאחד לקנות דירה, ובתנאים נמכר לעכו"ם, וחזר הלווקח אח"כ וקנהו מהעכו"ם, שאם דברי הסוסור גרמו להחלוק בל וקנהו, צריך ליתן לו חלק בשית כיון מחל מחל מצד אחד (ומ"ש במשפחות שלום שם הוא סוסור משני הצדדים מגיע לו שליש, נראה דלא קאי אדון דלעיל, שכיון שמכר לעכו"ם וראי' שאין לו מהסור כלום), ובשו"ת מאמר מרדכי סימן כא כתב שכל שנתבטל הדבר שלא ברמאות וראי' שאין לו שום תביעה, ואין לחלק בזה בין מוכר ללווקח ולומר דדוקא מהמכור אינו יכול לתבוע חלק סוסורות היכא דלא נירכז הו. מאות משום דגבי מוכר לא פעל ולא עשה דבר כי רצונו ג"כ למכור, אבל גבי לווקח כיון דחזינון שע"י דיבורו והשתדלותו נטה דעתו ולכו להיות מוסיף והולך על המקח גם לאחר שנמכר ע"י שדכן, דזה אינו, דאפשר שגם בהמכור שייך לומר כן שידבר על לבו ע"י שדכן לכו למכור בידו בעד מקח זה, אמנם אם יבחר הסוסור בעדים או בעה"ב יודע לדבריו שכלי השתדלותו בענין המקח לא היה נגמר, או איש לו חלק שישתמש בשכר הסוסורות ולא יותר, בדין מתחיל מצד אחד, ומכאובו בשו"ת שם יעקב ב"י סימן יג, וע"כ שו"ת מהר"ג ח"ג סימן ז, ובשו"ת מהר"א זונץ ח"י"מ סימן ז משמע דכל שנתבטל הדבר אמרין פנים חדשות באו לכאן ואין לו שכר, וכ"כ בערך ש"י סימן קפה כשידוך שלא נגמר ונשא אחרת, ואח"כ גירשה ונשא מהדוברת שאין לשדכן הראשון כלום, ומצדד לומר שאפי' נשדך עם אחרת ונתבטל הדבר כלבו ולא הסיח דעתו, דמסתמך כבר היה בדעתו או לגרש. ובשו"ת אבני נזר ח"י"מ סימן דן בשדכן שהגיע שידוך לאחר ולא נגמר, ונתאסרה המדוברת עם אחר, ואח"כ הגיע שדכן אחר את אחותה לקנות, ותוען הראשון שקיבד המחזירים, וככתב שצד החתן אפשר שמגיע לו אבל מצד הכלה אינו מקבל כלום, שעיקר שכר שדכן הוא מחמתו והכלה שהם הנהנים, וכיון שלא דובר אדוות כלל זו הרי לא נתבין להנותה כי אם לאחותה, ועיי"ש שדן בדברי המשפט שלום, ומ"מ סיים שראוי לבצוע, וע"כ שו"ת לכוש מרדכי ח"י"מ טו ומהר"ש נגלל ח"י"מ סימן קז. ועל פי דברי הפוסקים האחרונים שהבאתי כאן יש לזכור בכל כיוצא בזה, ואי אפשר לפרט כל מצאות העלול לבא, והכלל הוא שכל שקיבד הדבר ליד גמר יש לו חלק בשדכנותו, ואם לאו אע"פ שבא ליד גמר אינו מקבל, וע"כ עוד בספר הליכות ישראל כמה פרטים בהלכה זו. (יב) כמו שיבאר להלן, וכבר כתבתי לעיל שמסתבר שיש בזה גם משום בל תלין, וע"כ פרק ט"א שם דין בל תלין בעושה מעצמו פעולה. (יג) רמ"א סימן קפה סעיף י, ונראה מדין הפוסקים, ונראה שכן המנהג בזמננו שמשלמים מיד לאחר האירוסין, והדין הוא כן. ומה שרצוים המחזירים לעשות גם סעודת אירוסין, נראה שאין יכולים לעכב שכר השדכן משום כן. (יד) ט"ז ח"י"מ סוף סימן קפה, ובית שמואל באה"צ סימן נ ס"ק כג, וככתב בערוה"ש שם שצד המבטל צריך לשלם לצד המקיים גם שכר השדכן ששילם, ומשמע בשו"ת לכוש מרדכי ח"י"מ סימן טו שאם נתבטל השידוך מחמת מום, הו"ל מקח עוות מעיקרו וצריך השדכן להחזיר השכר, וכ"כ שדכן כשהגיע עתו, ומ"מ סיים הרש"ל שאם ביטל צד אחד אחר אלא יחזיקו השני יכול להוציא ממנו הקנס, צריך השדכן להחזיר לצד המקיים חלקו בשדכנותו, ודייק בבית שמואל לאה"צ סימן נ ס"ק כג שאם הוציא הקנס אינו מחזיר השדכנותו, אבל אם לא שילם אינו צריך לשלם, ובמשפחות שלום סימן קפה אות' כ כתב שאין להחזיר הביי"ש אם הוציא הקנס צריך לשלם כפי ערך שנותנים כשמוציאים בעסק (ואילו לסכנת הסמ"ע נראה שכלל אופן אינו צריך לשלם משום ירוח הקנס, שאינו אלא ידמי בושח), ואם נתפשו המחזירים על הקנס נותן כפי חובת חייב על פי דין, ואין לשדכן להפסיד בגלל שזה ויתר לו, ונראה לפי"ז דה"ה אם שילם יותר ממה שגיע ע"י דין אין השדכן צריך להחזיר, ויש לחלק, וע"כ ערך ש"י סוף סימן קפה ובחיקוי לב ח"י"מ ס"ק קלו.

ויציאותם, והביא גם דברי המחנ"א בהנהגה על המדרכי שכתב שלכן אינו נוטל אפי' שכר טרחו ולא דמי לירד להציל ולא הציל, דהתם דרך לשכור פועל אפילו על הספק, משא"כ בשדכנות אין דרך ליטול שכר כי אם בגמר הענין, ותמה המשפט שלום על סכנת הכ"ז שמצדד לומר שחייב לשלם לו שכר טרחו, וסיים שאפשר שהמדרכי איירי שאמר לשדכן שישתדל לו שידוך זה ועשה פעולתו והעניב הוא מצדו, ולכן חייב, אבל אם השדכן התחיל מעצמו אפשר שלכו"ע פטור, וסיים שכן הדין בסוסור. (י) כתב הרא"ש בתשובה כלל קה סימן א, שמעון שהיה סוסור של ראובן למכור ביתו והלך אצל לוי ונתחצה לקנותו, ושוב לא רצה ראובן למכור ללוי כי אמר שהוא שונא, ומכור לאחר, ותובע ראובן שכר סוסורות, לא ידענא כמה נחתיב ראובן וכו', וראי' אם אחר שאמר שלוי שונא ולא רצה למכור לו ואח"כ מכר ללוי, זה היה רמאות וצריך ליתן לו שכרו, ע"כ לענינו (ע"י פרק ח הערה סו), והביא הרמ"א בסימן קפה סעיף ו"ז, ראובן היה לו בית למכור ובא שמעון וסוסורו למכור ללוי, ואמר ראובן שלוי שונא ואינו רוצה למכור לו, ואח"כ מכר ללוי ע"י אחר, חייב ליתן לשמעון דמי סוסורות, ע"כ. וככתב בשו"ת נוב"ח ח"י"מ סימן לו טעמים אחרים מה שלא עשה הראשון, וע"כ הלה הנו"ב שגם הרמ"א אינו שחלל שידוך ללוי ה"ו רמאות וצריך ליתן לו שכרו, וכמה שכתב הרמ"א שנגמר ע"י אחר יש לזון, דבשלמא אם מכר אח"כ בלי סוסור אחר שפיר מוכח שבמאות עשה לדחות את שמעון, אבל אם בא סוסור אחר וגמור, אפשר שאין כאן רמאות, שיכול להיות שהסוסור השני הטעים לו שלא יעכב המכירה בגלל שנאתו, או שחידש לו טעמים אחרים מה שלא עשה הראשון, וע"כ הלה הנו"ב שגם הרמ"א אינו שחלל שידוך לראשון, אלא בא לומר שלא נוחה הראשון לגמור, ושניהם שותפים בסוסורות, ואם יטען הראשון שבמאות הכניס את השני כדי להפסידו, אין בכך שטנה זו אפי' לחייב המוכר שבועה, כי טענת שמא היא, שאינו יודע מה בלב חבירו, ואף אם באמת היה ברמאות מסתפק הנו"ב אם יש בזה כדי לחייב המוכר להשלים לו הפסדו, ויותר קרוב לומר שפטור, שאינו אלא גרמא, משא"כ בגזון הרא"ש שלא נגמר ע"י אחר, אם עשה ברמאות ה"ו כאילו כל המקח נגמר ע"י הראשון וכל השכר שלו, ומשמע מדבריו אע"פ שלא התעסק עוד בגמר הדבר, וע"כ להלן, ולכאורה לדברי הנו"ב נראה שהרמ"א חולק על הרא"ש ששוכר שדוקא כשהכניס ברמאות מגיע לראשון שכרו, אבל שלא ברמאות אין לראשון כלום, וע"כ בהנהגת חכמת שלמה. ושוב חזר הנו"ב וכתב שיש לחלק בין שדכן למחוק, שבמחוק לאחר שנתבטל הדבר במה המקח כבר נגמר הדבר ואין חסר רק הקנין, ולכן אם אחד מהצדדים מכניס אזהרה או קרוב לגמור הדבר, אפי' היה הראשון יכול לגמור, אין כאן רמאות כלל, ואין לשדכן הראשון על הצדדים אלא תרעומת, אבל לא שום דין ומשפט כלל, ועיי"ש מה שפסק בגזון דידה (ומשמע מדבריו שאף מדין השגת גבול אין איסור להכניס שדכן אחר, ולגבי הצדדים אפשר דרמאי למ"ש בסימן רלו סעיף ב שמוחר לבעה"ב לשכור מלמד המושכר לבעה"ב אחר משום מהר"ב לא יבצא מלמד טוב כמותו, וה"ל לדעתו השדכן השני יגמור הדבר בידו קלות ובתנאים יותר טובים, אבל לגבי השדכן השני יש לכאורה דין השגת גבול או דין עני המהפך בחברה, וע"כ שו"ת תשורת ש"י סימן קמה ושו"ת חת"ם ח"י"מ סימן מד מדין השגת גבול בסוסורות, ובערוה"ש אה"צ"י סימן נ סעיף מב כתב בפשיטות שאסור להכניס שדכן אחר כשיש כבר שדכן, אבל גרע מעני המחפץ לבעה"ב מהר"ב, ולכאורה מהר"ב לא שומע כן, אמנם נראה פשוט שבמקום שיש שדכן אסור להכניס לעצמו עצמו וע"כ בלי שאחר מהצדדים יבקש ממנו, וכמ"ש לעיל שיתכן שהוא חושש שיגמור הדבר יותר, ולגבי השדכן השני נראה גרע מדין עני המהפך בחברה לאחר שזה כבר עסק בשדכנותו, ודומה ויתר לעני המהפך דהוי גזל מבריהם, ואפשר גזל גמור מדין פסקת לחיותה, ובדבר"ב אנונים כשהשדכן העני"ש משמע שגם אם הכניסו קרובים לגמור השידוך, אין לקרובים כלום בשדכנותו, ומשמע שהכל למתחיל, ודלא כדמשמע מדברי הנו"ב. ובשו"ת שם יעקב ח"י"מ סימן יא כתב (ע"כ שו"ת מהר"י"ח ח"א סי' קעט מ"ש כדבריו בדרך דרוש בענין מתחיל במצוה), שאף כשבא הראשון והציע לאחר שאל ידע שכבר הציעו אותו שידוך, והציע וטרח וגמר הדבר, אין למתחיל כלום, שהרי לא הועיל כלום, מיהו דוקא כשהציעו של הראשון לא נתקבלה על דעת המתחיל, ורק ע"כ ההתקנות ושנועל של השני נכנס כלבו ונגמר הדבר, אבל אם גם הציעו של ראשון נתקבלה על דעתו, אלא שמסתים או מרצון לא הלק לגמור הדבר, ובא זה וגמר, יש מקום לומר שולוא הצעת הראשון שכבר נתקבלה על לבו לא היה השני מצליח להביא ליד גמר, ומכאן ע"כ למתחיל (ומ"מ נראה שכשכא שדכן ומציע שידוך שכבר הוצע ע"י שדכן אחר עליו להודיעו לשני שכבר הציעו אותו שידוך, כדי שלא יכניס עצמו במקום שחב חייב ליתן לו שכר, וא"כ אסור לו שמצד הדין לא יהיה עיניו, ועוד כתב שם היה המקח או השידוך באופן שלא היה נודע בלעדו, בכל אופן נקרא מתחיל, עיי"ש, וע"כ אורח"ה"מ כלל ה שהאריך בזה, ולפי"ז יש לזון בכל עסקי תווך ושדכנות שכמה שמדריך לו שיש במקום פלוני דירה למכירה מבלי שימסור לו פרטים יסודיים ממחיר הדירה, שדין סוסור מלא וראי' שאינו, וגם בדין מתחיל יש לזון, ובפרט ליתן לו שכר, וכן כמה מחובות, או איש מוכר מחזיר בעתונים, שגם בלעדו היה יכול להודיע על דירה זו, ואפשר שאף דין מתחיל אין לו (וכ"ש כמה שנהגו שמחזיר נותן לו רשימה של דירות ואינו מסתכל בה, ואח"כ נודע לו ע"י אחר ונגמר הדבר שלא ע"י המתחיל, שיתכן שאין מגיע לו כלום), אבל בשידוך קשה מאד להחליט אם היה מגיע לשידוך זה בלעדו, וכן יש לזון כשהמכור פרסם מודעה בעתון שרצוה

שכר שדכנותו של אליעזר

שרה חבירו שלא ברשות, ומ"מ חייב לשלם לו. **אולם** אם אמר לשדכן ע"מ שאתה מוחל שכר השדכנות ושחק, אי"ל דהו"ל שתיקה כהודאה, דהו"ל למחות, כדאיתא בחו"מ סי' של"ז סעי' א', במי ששכר פועל לחבירו בפניו, ושחק חבירו, שתיקה כהודאה, וחייב ליתן לו שכרו, וכ"כ הרמ"א בחו"מ סי' פ"א סעי' ז', דמי שהתנה עם בחור ללמוד עם כן חבירו בפני אבי הבן, ואבי הבן שחק, שתיקה כהודאה דמיא, ואע"פ שלא דיבר האב כלום, דהו"ל לאב לאסוקי אדעתיה ולמחות, וה"ה בנדר, אע"פ דבעלמא קי"ל דרק כשבתחילה אמר הן ואח"כ שחק אמרין שתיקה כהודאה, כמש"כ המחבר שם, ועכ"פ בנדר לא מצינו שמחל אליעזר את דמי השדכנות, וא"כ עדיין צ"ע.

כמו"כ אין לומר שכין שאליעזר לא היה "שדכן מקצועי" לכן לא מגיע לו שכר השדכנות, כי לא מצינו חילוק זה בפוסקים, ועוד "שכ"ל" היורד לתוך שדה חבירו והשביחו חייב בעל השדה לשלם לו, ולא דוקא "בגנן מקצועי" שעשה עבודות גינה מובחרים כאומן אמרין כן, אלא כיון שנהנה חייב לשלם, וה"ה בנדר, כיון שנהנה אע"פ יצחק אבינו ע"ה, שהרי נשא את רבקה, היה לו לשלם.

והנה זמן חיוב תשלום השדכן ושיעור חיוב התשלום תלוי במנהג המדינה, כמש"כ התרומת הדשן בפסקים וכתבים סי' פ"ה ח"ל, אין נוהגין בגבולינו לגבות שום שכר שדכנות אא"כ יגמרו הנשואין, ובגליל העליון נוהגין לגבות מיד אחר שהושם הקנס (היינו התנאים הנהוג היום) עכ"ל. ונפסק להלכה בחו"מ סי' קפ"ה סעי' י' ברמ"א ח"ל, אם השדכן רוצה שישלמו לו מיד שכר שדכנותו, והבעלים אינם רוצים לשלם עד הנשואין, תלוי במנהג המדינה, ובמקום שאין מנהג הדין עם הבעלים, וכן בשיעור השכר כתב הרמ"א בסי' רס"ד סעי' ז', דבשדכנות אין לו אלא שכרו אע"פ שהתנה עמו לתת לו הרבה עי"ש.

ויש מקומות שלא נוהגים לטול שכר עבור שדכנות כלל, כמו אצל אחינו הספרדים שלא היה נוהג לטול בארצות מגוריהם שכר עבור שידוך, ולא היה שם כלל מושג הנקרא שדכן, וכתב המנח"צ הנ"ל בסק"י, דמי שעושה שידוך עבורם לא נוטל שכר עבור זה, דהרי המחייב הוא משום שנהנה, והו"ל כיורד לשדה חבירו שמשלם מה שנהנה, ומאחר והחתן והכלה היו יכולים להשיג את השידוך ללא תמורה, נמצא שהנאה שקבלו אינו שווה דמים, וא"כ י"ל בנדר שכין שאליעזר היה השדכן הראשון שבעולם, לא היה מנהג לשלם, כי לא היה מושג כזה, ולכן לא נאמר בתורה ענין תשלום דמי השידוך, זה דרך אחד.

אבל אין לומר שאליעזר לא היה לו דין שדכן כי מה יצא הדבר, כמו שכתוב ואפילו לכן ובתואל אמרו כן, ואליעזר ביקש עזרת ה', כמש"כ ויאמר ה' אלקי אדני אברהם הקרה נא לפני היום, ועשה חסד עם אדני אברהם וגו', והקב"ה השיבו כהוגן, דנודמנה לו רבקה כדאיתא בתענית דף ד', כל זה אינו, דלכל היותר לא היה הקב"ה לענין שכר השדכנות אלא "מצע", כביכול שהוא מקבל שלישי, ואליעזר היה האמצעי והגומר שצריך לקבל שני שלישי כדאיתא בשו"ת שב יעקב סי' י"ג הו"ד באבניז חו"מ סי' ל"ו, או

(א) כתיב ויאמר אברהם אל עבדו, זקן ביתו, המושל בכל אשר לו, שים נא ידך תחת ירכי, ואשבעך בה' אלקי השמים ואלקי הארץ, אשר לא תחק אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן, כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק ע"כ, וכאן מצינו "השדכן" הראשון שבתורה.

(ב) הרמב"ם בפ"ג מהל' אישות הל' י"ז כתב ח"ל, הכל כשרין לשליחות חרץ מחרש שוטה וקטן לפי שאינן בני דעת, והגוי לפי שאינו בן ברית וכו', אבל העבר אע"פ שהוא נעשה שליח לדבר שבממון, הרי הוא פסול לשליחות הקדושין והגיטין לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין עכ"ל, ומקורו הוא מר' יוחנן בקדושין דף מא' עי"ש, ולפי"ז קשה דאך עשה אאע"ה את אליעזר שליח לקדש אשה ליצחק, הא עבד פסול לשליחות זה כיון שאינו בתורת גיטין וקדושין, וצ"ע.

(ה) בב"מ דף קא. איתמר, היורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות, אמר רב, שמים לו וידו על התחתונה, ושמאלו אמר אומדן כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה, א"ר פפא ולא פליגי, כאן בשדה העשויה ליטע (דינא כשמאל), כאן בשדה שאינה עשויה ליטע (אז ידו על התחתונה כרב), פירשי' ידו על התחתונה את השבח יתר על ההוצאה, ואם ההוצאה הוא יתר על השבח אין לו אלא השבח ע"כ, ודין זה נפסק בשו"ע חו"מ סי' שעה סעי' א', וכתב הגר"א בביאורו לחו"מ סי' פ"ז בס"ק קי"ז בשם המהר"ם (עמש"כ הרמ"א שם בסעי' ל"ט, דמי שתובע שכר שדכנות, וזה כופר ואמר שלא היה שדכן שלו, או שאר טענות שביניהן, דינו כבשאר תביעות ממון ונשבעין על כך) דדין שדכנות הוא מדין הגנל, שהשדכן הוא כהיורד לתוך שדה חבירו והשביחו, וכ"ש אם נשלח השדכן שאז הוא פועל ממש של המשלח, ויש לו טענת ממוני גבן, שחייב המשלח לשלם לו שכר השדכנות, וא"כ אליעזר שהיה השדכן הראשון, לכאורה היה חייב לקבל שכר על השידוך, ולא מצינו בתורה שישלם לו אאע"ה שכר ע"ז, וצ"ע.

(ו) ובפר"ט שכידוע הרבה מקרים לא טובים ואסונות שונים קרו רח"ל, חיווגים לא עלו יפה כשלא שלמו דמי השדכנות, והחזו"א וכן הקה"י הקפידו קודם על תשלום השדכן, ואמרו שאלו המקרים קורים כשלא משלמים שכר השדכן, (כ"כ בשו"ת מנחת צבי ח"א סי' י"ט סק"ט בשמים), וא"כ למה העלימה התורה שישלם אאע"ה שכר שדכנות לאליעזר וצ"ע.

ואין לומר שכין שהיה עבדו של אברהם הו"ל כאילו התנה עמו שעבודתו הוא שלא ע"מ לקבל פרס, כי תנאי כזה אינו מועיל, כמש"כ הגרמ"ם באג"מ חו"מ ח"א סי' מ"ט, דמי שאמר למתווך אם תמכור ביתי בי"ז אלף תקבל דמי תיווך, ובפחות מי"ז אלף לא תקבלו, ובסוף מכרו בי"ג אלף, תנאו בטל, וחייב בעה"ב לשלם לו דמי תיווך, וכן בכל מקרה שחושב אחד מהצדדים שהשדכן הוא קרובו, או ידיו, ובדאי אינו חושב לקחת דמי תיווך או שדכנות, אפילו אם א"ל בהדיא תהיה שדכן אבל בלא דמי שדכנות, והשדכן שחק, או אמר שיהיה בסדר, או נסתדר, וכיו"ב, כל שלא אמר בפירוש שהוא מוחל שכר השדכנות חייבים לשלם לו, דלא גרע מהיורד לתוך

חצי להקב"ה המתחיל, וחצי לאליעזר הגומר כמנהג החוקי דרך המובא בפ"ת באה"ע סי' נ' סוף ס"ק ט"ז עי"ש.

ובר מן דין לית לקוב"ה בהאי ענינא דין מתחיל בכלל, שהרי הקב"ה יושב ומוזוג כל הדיווגים, כדאיתא בב"ר ויצא ס"ח"ד, ועוד אמר רב במד"ק דף יח': מן התורה ומן הנביאים ומן הכותבים אנו למדין שמה' אשה לאיש, כדכתיב ומה' אשה משכלת וכו', ובכל זאת נהוג דיני שדכנות, והצדדים אינם יכולים לטעון לשדכן שהוא לא עשה כלום כי מה יצא הדבר, דאדרכה יטעון השדכן שהוא שלוחו של מקום זה פשוט, חרץ ממה שלמעשה לא "הציע" הקב"ה את השידוך לא לאאע"ה ולא לבתואל, ולא ליצחק ולא לרבקה, רק לאליעזר, וא"כ יש להם טענה לכביכול "לאו בעל דברים ידידי את", וכל הדין ודברים יהיו בין קוב"ה לאליעזר, ואם ירצה לקחת חלק מאליעזר מי מעכב בידו, וכ"ז פשוט וברור.

וכן מצאתי להדיא בשו"ת חוט השני סי' ג', (הו"ד ברע"א בחו"מ סי' רס"ד ובפ"ת באה"ע שם ס"ק ט"ז) בענין שדכן שהציע שידוך לראובן לגיטתו האלמנה, וגמר ראובן את השידוך, וטען שהוא ג"כ שדכן, כי השדכן הראשון לא הציע לשום א' מהצדדים, והשיב החוט השני שהדין עם ראובן, דהו"ל לשדכן להתנות שהוא השדכן לבדו, ודברים שבלב אינם דברים, הלא השדכן אינו יכול לתבוע את האלמנה כלל, לפי שלא דיבר עמה, ורק ראובן יכול לתבועה, ודומה למש"כ הרמ"א בסי' רס"ט סעי' ו', שאם ראובן אמר לשמעון קנה לנו ביחד סחורה פלונית, והלך שמעון וקנאה, ואח"כ אמר שקנאה לעצמו, י"א דצריך לחלוק עם ראובן, דהו"ל כמגביה מציאה לחבירו, וכתב הגר"א שם בביאורו דכן הוא העיקר, דהו"ל שותפים, וה"ה בנידון של החוט השני, שראובן והשדכן הראשון הם שותפים בשידוך, וה"ה בנדר שדכנות ואליעזר שותפים היו באותו שידוך, וכל שלא תבעו קוב"ה לאליעזר את חלקו בשותפות, כל הדמים של השידוך שייכים לאליעזר ופשוט הוא.

ונחזור לריש דברינו, דלענ"ד דיש עוד טעם למה לא הגיע לאליעזר שכר כשדכן, והוא מסוף תשובת החוט השני הנ"ל שכתב ח"ל, וה"מ כשהיא אלמנה, דעבדא אדעתא דנפשה, והיה יכול לדרב עמה בעצמה, ולכן כשכתב לגיטה הו"ל לאתנויי (שהוא שדכן לבדו כנ"ל), אבל אם היתה בתולה ולא היה לה מי שישתדל בעדה רק גיטה, נ"ל שהוא נחשב בעל דבר, ולא סרסור, וכ"ש האב על בתו וכו' עכ"ל.

והנה המקנה בקר"א הל' קדושין סי' ל"ה סעי' ו' כתב, דהא דעבד פסול להיות שליח לקדושין משום שאינו בתורת גיטין וקדושין (קושיא ב'), ה"מ כשאינו עבדו, אבל אם בעל העבד שולח עבדו, שפיר הו"ל קדושין גמורים, משום דיד עבד כיד רבו, ולכן שפיר שלח אאע"ה את אליעזר להיות שליח לקדושין, ומובן ג"כ למה פתח אליעזר ואמר עבד אברהם אנכי (קושיא ג'), דהיינו לומר דשליח כשר הוא, משום דידו הוא כיד אברהם רבו, ולכן פשוט דלא שיך לו שכר שדכנות, כי בעל דבר הוא, ולא סרסור, כמש"כ החוט השני הנ"ל, כי ידו כיד רבו, ורבו הוא אבי החתן שהוא בעל דבר ולא סרסור, והדברים מאירים בס"ד.

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

הדלקת נרות חנוכה	שמיטת כספים	א	קיום הבטחות
בשליחות	גורל הגר"א	ב	תמימות בפפירת העומר
חיובי הנכדים בכבוד פניהם	הצלת נפש בנפש	ג	קמן שהגדיל
יששכר וזבולון	מעויות בתפילת ר"ה	ד	לא בשמים היא
קריאת שמות	בינונים תלויים ועומדים	ה	פדיון הבן בספיקות
השתנות הטבעים	קדושת שביעית בדי' מינים	ו	זר בכרכת כהנים
תפילין של ר"ת	הלכות מצוות בכבוד ס"ת	ז	רות המואביה ובדיני גרות
תורה עם דרך ארץ	דברים האמורים בשבת	ח	תקיעות בעת צרה
לא יסתור דברי אביו	משום השמעת קול	ט	ברכת שהחיינו בציצית
האזנת סתר	מעויות בתפילה ובבהמ"ז	י	שביתת הארץ
הכותל המערבי	סנדק בשני אחים	יא	כהנים בקברי צדיקים
לא ילביש	קיום הסכמי בחירות	יב	התחלה בתפילה ובמצוות
חמא כדי שיזכה חברך	מצוה בו יותר מבשלוהו	יג	תפילת מוסף
ברכת החמה	או הידור מצוה	יד	נדרי צדקה במחשבה
יין שביעית לד' כוסות	ברוך שפטרנו	טו	יצאה מארץ ישראל
תנאי בקיום מצוות	מקדש מעט	טז	קידוש ה'
רפואה ועישון ביו"ט	פונדקאות	יז	מעשה שבת
	פדיון שבויים	יח	מאכלים עם מיני דגן

רשימת השיעורים - שנה שניה:

אוהב ושונא	ברכת הגומל - לעוברי דרכים	נא	מדבר שקר תרחק
נר איש וביתו	לא תתגודדו	נב	וחי בהם, קביעת רגע המוות
חנה ושבעת בניה	כל תשחית	נג	חמר מדינה לקידוש והבדלה
עשרה בטבת	מצות מעקה	נד	ההנהגה במחלוקת הלכה
קדיש	ברוך עם הדרת מלך	נה	וקבלה
רפואה סגולתית בשבת	או זריון מקדימין למצוות	נו	חזקת כהונה
מוזוה במקום שאין בו ד' אמות	י"ג מדות	נז	אנכי ה' אלוקיך
לחם משנה	הפסק בדיבור בתקיעות ועוד	נח	גזירות פסולים
חיבור והפרדת אותיות	עינוי ביו"כ, ומצות אכילה	נח	פנים חדשות
עבד איניש דינא לנפשיה	בעיו"כ	נט	תכלת בציצית בזמן הזה
מכירת בתי כנסת	מצות חינוך	ס	תינוק שנשבה
נשים בפרשת זכור	הפטור מדבר ועושהו	סא	בגדרי כל תשקצו
על שם הפור	שיכור בהלכה	סב	צער בעלי חיים
צורות אדם ומשמשים במרום	מילה שלא בזמנה	סג	ירושא בשררה וברבנות
אתר אינטרנט הפתוח בשבת	כופין על מדת פדום	סד	אילת - בירור גבול דרום
תאריכים ושמות לועזיים	קנין כסף - שמורות	סה	א"י
מסחר בחול המועד	סיטומתא	סו	אשו משום חציו
קו התאריך	מעשר כספים	סו	לא תחמוד

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

ד.ג.א. בהל' עגונות וממונות	היזק ראייה	קא	גניבת דעת
עני המהפך בחררה	סתם יינם	קב	ספיה לקמן
שלשה ספרים נפתחים	טבילת כלים	קג	אונאת דברים
כל נדרי	פתיחת מסעדות ומכבסות	קד	קדושת הכהנים והלויים
סוכה גזולה	בתשעת הימים	קה	תורה שבעל פה
שנים מקרא ואחד תרגום	נחמו נחמו עמי	קו	נרות שבת
זמני הלכה בארצות הצפון	עיקר וטפל בברכות	קז	מניין עשרה לדברים שבקדושה
קיום מצוות בחלל	יחוד	קח	נפילת אפים
שומר פתאים ה'	הלב נכרי - מצלמות וידאו בהלכה קיו	קט	כניסת כהן לבתי חולים

עו ל פו ת . לימוד בעיון

תכנית המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מתוך דפי מקורות במגוון סוגיות הלכתיות ובירורי מנהגים
לסיוע בחקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
לתרומות והנצחות, ניתן לפנות: 050-410-2399, info@olamot.net
פרטים נוספים באתר: www.olamot.net

מקומות בהם מתקיימים שיעורים:

אלעד • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חיפה • טלז סיטון • יבנה • ירושלים • ישובי שער הנגב • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים
מעלות • נתניה • פתח תקוה • עפולה • צפת • קרני שומרון • רחובות • ימלה • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיס צה"ל • תעשייה אורית • אוניברסיטאות
בדפוס • בלשמיור • חונג קונג • ונצואלה • מורנו • לונדון • לוס אנג'לס • לייקווד • מונטריאל • מיאמי • מכסיקו סיטי • ניו יורק • סאן פאולו • פריס • ציריך • שיקאגו